

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SINIFLARDAKİ ÖĞRENCİ SAYILARININ,
ZORBALIK ÜZERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muzaffer KABİL

**Enstitü Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Eğitim Yönetimi ve Denetimi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erkan YAMAN

ŞUBAT 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SINIFLARDAKİ ÖĞRENCİ SAYILARININ,
ZORBALIK ÜZERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muzaffer KABİL

Enstitü Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Bu tez 18/02/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Erkan YAMAN   Yard. Doç. Dr. Hasan Basri GÜNDÜZ   Yard. Doç. Dr. Bayram ÇETİN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muzaffer KABİL

18.02.2010

ÖNSÖZ

Zorbalık, tarih boyu çeşitli tür ve boyutlarda süre gelmektedir. Günümüzde insan neslinin geleceğe daha sağlıklı bir yolculuk yapabilmesi için, bu olumsuz davranışı tüm boyutları ile araştırıp gerekli önleyici metotlar geliştirmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılan tüm çalışmalar bireyin ve toplumun sosyal-psikolojik açıdan daha sağlıklı bir hayat sürmelerini hedeflemektedir. Sosyal etkileşimi ilk kez okul hayatında yaşayan çocuklar, olumsuz tecrübeler sonucu ruh ve beden sağlıkları örselenmektedir. Okul zorbalığına sebep olan etkenlerin öğrenilmesi, okul zorbalığının önlenmesi açısından sağlıklı plan ve programlar yapılmasına sebep olacaktır. Ülkemizde sınıfların halen daha kalabalık olduğu günümüzde, sınıflarda yaşanan zorbalıklara etkisinin yordanması önemlidir. Bu sebeple, bu tez alana katkılar sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu süreç içerisinde bilimsel birikimlerinden yararlandığım değerli hocalarımdan; öncelikle araştırmamın başından itibaren, benden her zaman bilimsel bilgi birikimini ve manevi desteğini esirgemeyerek, bana sürekli olumlu motivasyon sağlayan çok değerli tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erkan YAMAN'a, araştırmanın sırasında yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Bayram ÇETİN'e, ders dönemindeki katkılarından dolayı sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan Basri GÜNDÜZ'e, sayın Yrd. Doç. Dr. Tuncay AYAS'a, rehber öğretmen Yüksel EROĞLU'na, çalışmalarım boyunca beni sabırla destekleyen eşime, çocuklarıma sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Muzaffer KABİL

18.02.2010

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET.	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE	
1.1. Sınıf Büyüklüğü (Öğrenci Sayıları) Kavramı	7
1.2. Sınıf Büyüklüğünün (Öğrenci Sayılarının) Etkileri	8
1.3. Okul Zorbalığının Tanımı	12
1.4. Okul Zorbalığının Saldırganlık ve Şiddet ile ilişkisi	14
1.5. Okul Zorbalığının Türleri	15
1.6. Zorba, Mağdur, Zorba-Mağdur ve Seyircilerin Özellikleri	17
1.6.1. Zorba Öğrencilerin Özellikleri	17
1.6.2. Mağdur Öğrencilerin Özellikleri	19
1.6.3. Zorba- Mağdur Öğrencilerin Özellikleri	23
1.6.4. Seyirciler	23
1.7. Okul Zorbalığının Nedenleri	25
1.8. Okul Zorbalığının Yaygınlığı	26
1.9. Okul Zorbalığının Meydana Geldiği Yerler	28
1.10. Yaş ile Zorbalık Arasındaki İlişki	29
1.11. Cinsiyet ile Zorbalık Arasındaki İlişki	30

1.12. Sosyo-Ekonomik Durum ile Zorbalık Arasındaki İlişki	31
1.13. Okul Zorbalığının Sonuçları	33
1.14. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	36
1.15. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	39
BÖLÜM II: YÖNTEM	
2.1. Araştırmanın Modeli	43
2.2. Araştırmanın Evreni	43
2.3. Araştırmanın Örnekleme	44
2.4. Veri Toplama Aracı	44
2.4.1. Kalabalık Sınıflar Ölçeği	45
2.4.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği	45
2.5. Verilerin Analizi	46
BÖLÜM III: BULGULAR	
3.1. Sınıf Büyüklükleri İle Sınıf Ortamını Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	48
3.2. Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	54
3.3. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	56
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	69
KAYNAKLAR	77
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

MEB :Milli Eğitim Bakanlığı

TDK : Türk Dil Kurumu

SPSS : Statistics Programme For Social Sientest

TABLO LİSTESİ

Tablo1: Araştırmanın Örnekleminin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	44
Tablo2: Cinsiyete Göre Kalabalık Sınıf Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılatırılması	48
Tablo3: Öğrenci Sayılarına Göre Kalabalık Sınıf Ölçeği Alt Boyutlarının Betimsel İstatistikleri	49
Tablo4: Öğrenci Sayılarına Göre Kalabalık Sınıflar Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	50
Tablo5: Öğretim Kademesine Göre Kalabalık Sınıflar Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması	51
Tablo6: Ekonomik Durum Düzeyine Göre Kalabalık Sınıf Etkileri Yaşanma Düzeyi Ortalamaları	52
Tablo7: Ekonomik Durum Düzeyine Göre Kalabalık Sınıf Ölçeğinin Alt Boyutlarının Karşılaştırılması.....	53
Tablo8: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	54
Tablo9: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sınıflardaki Öğrenci Sayılarına Göre Karşılaştırılması	54
Tablo10: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sınıflardaki Öğrenci Sayılarına Göre Karşılaştırılması (Tek yönlü varyans analizi).....	55
Tablo11: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin İlköğretim ve Liselere Göre Karşılaştırılması	55
Tablo12: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Karşılaştırılması	55

Tablo13: Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Karşılaştırılması (Tek yönlü varyans analizi)	56
Tablo14: Zorbalık Yapma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması.....	56
Tablo15: Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıf Büyüklüğüne Göre Karşılaştırılması	57
Tablo16: Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıf Büyüklüğüne Göre Karşılaştırılması	57
Tablo17: Zorbalık Yapma Düzeylerinin İlköğretim ve Lise Öğrencilerine Göre Karşılaştırılması	57
Tablo18: Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Karşılaştırılması	58
Tablo19: Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Karşılaştırılması	58
Tablo20: Kalabalık sınıf zorbalık mağduru olma ve zorbalık yapma düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analiz.....	59

Tezin Başlığı : “Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının, Zorbalık Üzerine Etkileri”
Tezin Yazarı: Muzaffer KABİL Danışman: Yrd.Doç.Dr. Erkan YAMAN
Kabul Tarihi: 18 Şubat 2010 Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 93 (tez) + 1 (ekler)
Anabilim dalı: Eğitim Bilimleri Bilim dalı: Eğitim Yönetimi ve Denetimi
<p>Saldırganlık kavramının bir boyutu olan okul zorbalığı, istenmeyen bir davranıştır. Zorbalık yapan, zorbalığa maruz kalan ve zorbalığa şahit olan çocukların; akademik, sosyal ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkilenmektedir. Bu olumsuz yaşantılar: sadece okul yıllarında değil, gelecekteki hayatlarını ve sosyal çevresini de etkilemektedir. Sakarya ili İlköğretim okulları ve liselerde öğrenim gören öğrencilerin sınıf büyüklüklerine göre, sınıflarında yaşanan zorbalıklar hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada;</p> <p>Sakarya ili, Adapazarı, Arifiye ve Serdivan ilçelerinde öğrenim gören 207 ilköğretim ikinci kademe ve 201 lise öğrencisinin görüşleri alınmıştır. Yaman (2010), tarafından geliştirilen “Kalabalık Sınıflar” formu ile Ayas (2008), tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Belirleme Formu” kullanılarak veriler toplanmıştır. İçerik analizi yapılarak ilköğretim ikinci kademe öğrencisi ile lise öğrencisinin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma ile ilgili literatür taranarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Ölçme araçları kullanılarak ilköğretim okulu ve lise öğrencilerinin sınıf mevcutlarının etkileri ve zorbalık rollerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar şöyledir: Kalabalık sınıflarda eğitim gören öğrenciler, sınıflarının kalabalıklığından; eğitim öğretim ortamı, sınıf yönetimi, hijyen ve sağlık şartları boyutlarında diğer gruplara göre daha fazla olumsuz etkilendikleri görülmüştür. Sınıf büyüklükleri ile meydana gelen zorbalıklar arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Cinsiyete göre kızlar, öğrenim durumuna göre lise öğrencileri, sosyo-ekonomik yönden üst gelire sahip öğrencilerin daha fazla zorbalığa uğradığı bulunmuştur. Zorbalık yapma boyutunda ise cinsiyete göre kızlar, öğrenim durumuna göre lise öğrencileri en fazla zorbalıklar yaparken, sosyo-ekonomik yönden gruplar arasında anlamlı farklılıklar belirlenememiştir.</p>
Anahtar kelimeler: Sınıf Büyüklüğü , Okul Zorbalığı, Zorba, Kurban, Zorba-Mağdur.

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: "Affects of number of students in classes on bullying behavior"

Author: Muzaffer KABİL

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Erkan YAMAN

Date: 18 February 2010

Nu. of pages: vii (pre text) + 93 (m. B.) + 1 (app.)

Department: Education Sciences

Subfield: Management and Control of Education

Bullying in schools that is a dimension of aggressiveness concept is an undesirable behavior. Academic, social and psychological development of the students who show bullying behavior, who witness and are exposed to bullying behavior are affected negatively. These negative experiences affects not only in school years but also their future lives and social environment.

According to class size, in this research intended to determine the opinions of primary and high school students about experiencing bullying in class; comments received from 207 primary school 2nd grade and 201 high school students in the Sakarya city, and Arifiye and Serdivan provinces. Data collected by using "Effects of the crowded classrooms scale" developed by Yaman (2010) and "Determination of peer bullying scale" developed by Ayas (2008). By making a content analysis, views of primary school 2nd grade and high school students were evaluated. Conceptual framework was created by scanning the literature related to the research. Primary school and high school students' opinions received regarding the effects of class size and bullying roles, by using the questions in the questionnaire. Results obtained in the research are such: It is observed that students in large classes are affected much more negatively than other groups because of crowded classes, education environment, class management, hygiene, and health requirements. Meaningful differences between class size and and bullying behavior occurred have not been found. It is found that girls according to gender, high school students according to education level, affluent family students from the socio- economic status are more exposed to bullying. On the aspect of showing bullying, while girls according to education level, high school students according to education level show bullying more, meaningful differences could not be found according to socio-economic status.

Key Words: Class size, Bullying in schools, Bully, Victim, Bully-Victim.

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insanoğlunun, çağımızda çoğalan ve çeşitlenen ihtiyaçlarını karşılamak için, diğer insanlarla işbirliği içinde olmaları kaçınılmazdır. İnsanlar günlük hayatın gereği olan ihtiyaçlarını karşılariken isteyerek veya istemeyerek diğer insanlarla iletişim kurmak zorundadırlar. İnsanların en önemli ihtiyaçlardan birisi de eğitimidir. Günümüzde eğitim ihtiyacının karşılandığı örgütler okullardır. Sosyal hayat içerisinde var olan ve olumsuz iletişim sonucu doğan şiddet, tarih boyunca süregelmiştir. Nasıl ki toplumsal hayatın içinde bu olumsuz iletişim biçimi şiddet söz konusuysa, toplumsal hayatın bir kesiti olan okullarda, öğrenciler arasında da bu olumsuz davranış söz konusu olmaktadır. Günümüzde toplumsal alanda yaşanan şiddet olayları sürekli artmaktadır. Eğitim sistemi ve okullar da şiddetin nasıl birer parçası ve ortamı olmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak şiddetin önlenmesinde eğitim sisteminin, okulların görevleri konularındaki tartışmalar ve araştırma ihtiyacını da artırmıştır. Okullarda, istenmeyen davranış biçimi olan şiddetin en yaygın biçimi olan zorbalıklar yaşanmaktadır.

Öğrencilerin saldırgan davranışları, uzun bir süredir eğitim ortamında yıkıcı bir unsur oluşturmaktadır. Aynı zamanda şiddet toplumumuzda oldukça yaygın olmakla birlikte, zorbalıkta öğrencilerin duygusal, fiziksel güvenliğini tehdit etmektedir. Çoğumuzun bir şekilde zorbalıkla ilgili kişisel yaşantılarımız olmuştur. Bu yaşantıları hatırladığımızda bizde özellikle korku ve çaresizlik gibi güçlü ve yoğun duyguları uyandırmaktadır. Zorbalıkta oluşan korkunun sebebi güçsüzlük duygusudur. Zorbalık, okuldaki korku ve güç dengesizliğine neden olmaktadır. Bununla birlikte zorbalık, benliği yıkıcı hareketler veya misillemeler şeklinde devam etmektedir. Bugün birçok okulumuzda zorbalıkla ilgili olaylar meydana gelmektedir. Okullarımızda zorbalığın basit bir arkadaş anlaşmazlığı olduğunu düşünerek, zorbalığa uğramış olan mağduru ellerimizle tekrar problemin içine göndermekteyiz. Zorbalık davranışlarının basit bir anlaşmazlıktan farklı bir durum olduğunun pek farkında değiliz (Uysal 2007). Okul zorbalığı (school bullying) da, çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki bireylerin çok sık yaşadıkları önemli iletişim sorunlarından birisidir. Okulda zorbalık yalnızca zorbalılar için değil; mağdurlar ve zorbalığa tanıklık eden diğer öğrenciler için de önemli ve ciddi bir akademik sorundur. Zorbalık, öğrencilerin okul dönemindeki akademik,

duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz bir biçimde etkileyebileceği gibi; bu dönemlerde yaşanabilecek olumsuz deneyimler zorba, mağdur ve zorbalığa tanıklık eden diğer öğrencilerin yetişkinlik yaşamları boyunca da istenmeyen birçok sorun yaşamalarına neden olabilir (Koç, 2006:2).

Okul zorbalığı, genellikle yetişkinlerce büyüme sıkıntılarının ve yaşamın bir parçası olarak görüldüğü için tanımlanabilmesi oldukça zor bir kavramdır. Bundan dolayı kavram, bir hukuk kavramı olarak değil daha çok bir eğitim kavramı olarak ele alınmış ve konuya ilişkin araştırmaların büyük bir bölümü eğitimciler tarafından gerçekleştirilmiştir (Pişkin, 2002).

Zorbalıkla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlardan ilki okullarda öğrenciler arasında zorbalık konusunda ilk çalışmayı yapan kişi olarak bilinen Olweus tarafından yapılmıştır. Olweus (1993), okul zorbalığını “Bir çocuğa bir veya daha fazla öğrenci tarafından kasıtlı olarak sürekli saldırgan davranışların uygulanması ve çocuğun bu durum karşısında korumasız kalması.” şeklinde tanımlamaktadır. Johnson, Munn, ve Edwards (1991); Elliot, (1997), ise okul zorbalığını; bir öğrenciye bilerek acı vermek, onu korkutmak veya başka bir öğrenciye acı vermek amacıyla saldırgan davranışlarda bulunmak olarak tanımlamışlardır. (Akt: Çınkır ve Kepenekçi 2003). Smith ve Sharp (1994) ise zorbalığı; “Bir öğrencinin başka bir öğrenci tarafından mağdur olarak seçilip ona kötü, hoş olmayan şeyler söylemesi; itmesi, tekme atması, tehdit etmesi, bir yere kapatması, kötü yazılar göndermesi, onunla asla konuşmaması.” olarak tanımlamaktadır. (Nansel ve diğ., 2001) göre ise “Zorbalık; mağdurun korkmasına, acı çekmesine neden olan, taraflar arasında güç dengesizliğinin olduğu, güçlü olanın kendinden güçsüz olana baskı yaptığı, mağdurun herhangi bir kışkırtmada bulunmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırıları içerir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi zorbalık davranışı; bir öğrencinin veya bir grup öğrencinin başka bir öğrenciye sürekli ve kasıtlı bir biçimde rahatsız etmesi ve zarar vermesidir.

Araştırma sonuçları, zorbalık davranışının derecesinin “yıkıcı olmayan” (sözel sataşma)dan, “yıkıcı olan”a, (fiziksel şiddet) ve sosyal olarak dışlamaya (duygusal zorbalık) kadar değiştiğini ve geniş bir alanı içerdiğini göstermektedir (Koç, 2006:6).

Okulda zorbalık türü olayların yaygınlığı; yalnızca zorba ve zorbalık mağduru öğrenciler arasında değil, tüm okul içerisinde istenmeyen bazı ciddi sonuçlara neden olabilir. Zorbalığın çok sık ve yaygın olarak görüldüğü sınıflarda, öğrenciler kendilerini güven içinde hissetmemekte ve genel olarak da okul yaşamından zevk almamaktadır (Borg, 1998). Bu tür davranışlara maruz kalan ve bu davranışlarda bulunan ya da bu davranışlara karışmamış olsa da bu olaylara şahit olan çocuklar üzerinde hayatın belli bir döneminde olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Hemen hemen her sınıfta zorbalık davranışları yapan öğrenciler gözlemek mümkündür. Sınıflarda yaşanan zorbalık olaylarının sınıf atmosferi üzerindeki olumsuz etkileri bulunmaktadır. Yaşanan zorbalık olaylarının sonucunda sınıfta güvensizliğin ve mutsuzluğun artacağı, bunun sonucunda özellikle mağdur öğrencilerin okuldan kaçma ya da okula isteksiz gelme gibi olumsuz davranışlar sergileme, güdülenememe ve akademik başarıda düşüş, sınıfta olup bitenlerle ilgilenmeme, derse katılım konusunda da güçlük yaşama gibi sorunlarla karşılaşılabilir (European Community, 2001). Ayrıca yaşanan bu olaylar, okulun sosyal atmosferinin de olumsuz şekilde etkilenmesine neden olabilecektir. Okulda eğitim öğretim faaliyetleri sağlıklı şekilde yürütülmesi güçleşecektir (Ayas, 2008:4).

Warner ve diğerleri (1999), öğrenci sayısının hızla arttığı, büyük sınıfları olan ve öğrenci-öğretmen oranlarının yetersiz olduğu büyük okullarda, öğrencilerin daha fazla yabancılaştığını bulmuşlardır. Büyük okullardaki öğrencilerin, müfredat içi ve dışı, etkinliklere daha az katıldıkları söylenmektedir. Okul etkinliklerine katılma düzeyinin düşük olması, sosyal bütünleşme düzeyinin de düşmesine ve daha fazla olumsuz öğrenci davranışlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Okul büyüklüğü, güvenlik açısından bir risk etkeni olarak görülse de, küçük okulların her koşulda güvenli olacağı ya da büyük okulların her koşulda güvensiz olacağı da düşünülmemelidir.

Sınıf ortamı öğrencilerin okulda en fazla vakit geçirdikleri ve akranları ile en fazla etkileşim halinde oldukları yerlerdir. Sınıf mevcudunun ülkemizde öğrenci ve öğretmeni nasıl etkilediğini anlamak için kalabalık bir ilköğretim okulunda 44 öğretmen ve 362 öğrenciye bazı araştırma soruları yöneltilmiştir. Sonuçlar analiz edildiğinde ne öğretmenlerin ne de öğrencilerin yüksek mevcutlu sınıflarda eğitimden memnun olmadıkları ortaya çıkmıştır (Bakioğlu ve Polat, 2002). Her ne kadar

ülkelerin eğitim imkanları ile sınırlı olmakla beraber modern eğitime gönül verenler tarafından sınıfta öğrenci sayısının genel olarak otuzun üstünde olması istenmeyen bir durumdur. Ancak ideal bir öğrenci sayısının olmadığı, bu durumun dersin niteliğine, eğitim düzeyine ve türüne göre değişebileceği kanaatindedirler (Aydın, 1998).

Okulun çok büyük olması, çok sınıflı ve çok kalabalık olması; dersliklerin küçük olması, sıra veya masaların sıkışık durumda bulunması; öğrencilerin kişilik farklılıkları, zeka ve kabiliyetleri dikkate alınmadan sınıfların oluşturulması; derslik duvarlarının veya pencere içlerinin gereğinden fazla ilgi çekici vasıtalarla doldurulması gibi nedenler okulda disiplinsiz davranışlara yol açabilmektedir (Aytuna, 1963).

Türkiye’de sınıfların kalabalık oluşu hala ciddi bir sorundur. Kalabalık sınıfların, okullarda yaşanan zorbalıklara neden olan faktörlerden olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmada okullarda yaşanan zorbalıklar alanında eksikliklerini kısmen tamamlamak ve uygulama alanındaki çalışmalara bilgi sağlamak amacıyla; sınıflardaki öğrenci sayılarının, zorbalık üzerine etkilerini tespit etmeye çalışılmıştır.

Problem Cümlesi

Lise ve ilköğretim okulu ikinci kademe öğrenim gören öğrencilerin; sınıflarındaki öğrenci sayıları ile meydana gelen zorbalıklara ilişkin görüşleri nelerdir?

Alt problemler

1. Öğrencilerin, sınıf kalabalıklığı ile ilgili görüşlerinde:
  - a) Erkek ve kız öğrenciler arasında farklılıklar var mıdır?
  - b) Sınıf büyüklüğüne göre farklılıklar var mıdır?
  - c) İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ile lise öğrencileri arasında farklılıklar var mıdır?
  - d) Sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılıklar var mıdır?
2. Öğrencilerin, yaşanan zorbalıklarla ilgili görüşlerinde:
  - a) Erkek ve kız öğrenciler arasında farklılıklar var mıdır?
  - b) Sınıf büyüklüğüne göre farklılıklar var mıdır?

c) İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ile lise öğrencileri arasında farklılıklar var mıdır?

d) Sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılıklar var mıdır?

3. Sınıf büyüklüğüne göre yaşanan zorbalıklar arasında farklılıklar var mıdır?

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı; İlköğretim okulları ve liselerdeki öğrenci sayıları ile bu okullarda yaşanan zorbalık davranışları arasındaki ilişkinin saptanmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- 1- Kalabalık, az kalabalık ve kalabalık olmayan sınıflar arasında yaşanan zorbalık oranında anlamlı bir fark var mıdır?
- 2- Zorbalığa karışmayan, mağdur ve zorba öğrenciler arasında sınıf değişkenleri;
  - a. Cinsiyet,
  - b. Sınıf mevcutları,
  - c. İlköğretim öğrencileri ile lise öğrencileri,
  - d. Sosyo-ekonomik düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Okullarda yaşanan zorbalıklarla ilgili yapılan araştırmalar gösteriyor ki, günümüzde okul zorbalığı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Zorbalık davranışını yapan, maruz kalan veya seyreden konumundaki öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik gelişimleri olumsuz etkilenebilmektedir. Bu etki sadece öğrencilik yıllarında değil, ileriki hayatında da olumsuz sonuçlar meydana getirebilmektedir. Yetişkinlik hayatlarında yaşadıkları toplumu teşkil edecek bu günün çocuk ve gençlerinin, içinde yaşadığı toplumun ve insanlığın geleceği açısından her yönüyle iyi yetişmesi gerekmektedir. Bu nedenle öğrenciler arasında önemli bir sorun teşkil eden zorbalık konusu birçok boyutuyla halen daha araştırma konusudur. Okullarda yaşanan zorbalıkların çeşitli nedenleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; öğrencilerin kendilerinden ve öğrenme ortamlarından kaynaklandığı bilinmektedir. Öğrenme ortamının bir boyutu olan öğrenci sayılarının çokluğu veya azlığının olumlu ve olumsuz birçok etkileri vardır.

Acaba öğrenci sayılarının çokluğu, okullarda yaşanan zorbalıklara etkileri var mıdır? Bu nedenle sınıflardaki öğrenci sayılarının, zorbalık olaylarının yaşanması ile ilişkisini tespit ederek, bu doğrultuda gerekli tedbirlerin alınıp, daha elverişli okullar ve sınıflar oluşturulabilir. Bu durum; sınıflarda kaygı ve korkudan uzak, öğrencilerin gelişimini destekleyici ve kolaylaştırıcı duygusal ve sosyal ortamlar oluşturacağı gibi, öğrencilerin akademik başarılarının yükselmesine de önemli ölçüde katkı sağlayabilecektir. Bu açıdan bu araştırmanın sonuçları; eğitim ortamını düzenleyenler, okul yöneticileri, öğretmenler için olumlu bir okul ve sınıf atmosferi oluşturmada kaynaklık edecek bilgileri sunabilir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2009-2010 Eğitim Öğretim yılında Sakarya ili; Adapazarı, Serdivan ve Arifiye ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim ikinci kademe öğrencilerini ile lise öğrencilerini kapsamaktadır.

Tanımlar

Sınıf büyüklüğü (Öğrenci Sayıları): Okul denilen örgütün bir alt sistemi olan sınıflardaki öğrenci sayılarının azlığı ya da çokluğudur (Yaman, 2006:2).

Akran zorbalığı: Bir ya da birden çok öğrencinin kendinden daha güçsüz olduğunu düşündükleri öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Eliot, 1992).

Zorba: İstemli olarak bir süre boyunca, bir veya daha fazla kişiyi rahatsız edecek olumsuz davranışlarda bulunan öğrenci (Olweus, 1993).

Mağdur: Düzenli olarak ve bir süre boyunca, bir veya daha fazla kişinin kendisini rahatsız eden olumsuz davranışlarına maruz kalan öğrenci (Olweus, 1993).

Zorba-Mağdur: Hem zorbaca söz ve eylemlerde bulunan, hem de zorbalığa maruz kalan öğrenci ya da öğrenci gruplarıdır (Besag, 1995).

BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde konu ile ilgili literatür taranarak araştırmanın teorik yapısı ortaya konulmuştur. Sırasıyla; sınıf büyüklüğü, ideal bir sınıf, kalabalık sınıflar, kalabalık sınıfların olumsuz etkileri zorbalığın tanımı, zorbalığın şiddetle ilişkisi, türleri, zorba, mağdur ve zorba mağdurların özellikleri, seyirciler, okul zorbalığının nedenleri, okul zorbalığının yaygınlığı, okul zorbalığının sonuçlarıyla ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

1.1. Sınıf Büyüklüğü (Öğrenci Sayıları) Kavramı

Okul sisteminin bir parçası olan sınıf ortamı, eğitim-öğretimin etkinliklerinin yapıldığı yerlerdir. Öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci etkileşimi büyük oranda sınıf ortamında gerçekleşir. Bu nedenle eğitim-öğretimi doğrudan etkileyen sınıf ortamının, fiziksel ve eğitimsel açıdan makul düzeyde olmasının önemi çok büyüktür. Sınıf ortamını etkileyen unsurlardan biri olan öğrenci sayılarının küçüklüğünün veya büyüklüğünün, sınıf ortamına olumlu ve olumsuz etkileri bilinmektedir. Konu ile ilgili araştırmacılar sınıflardaki öğrenci sayılarını sınıf büyüklüğü olarak adlandırmışlardır. Büyüklüklerine göre sınıfları; küçük sınıflar, normal sınıflar ve kalabalık sınıflar olarak sınıflandırmışlardır.

Sınıf büyüklüğü, okul denilen örgütün bir alt sistemi olan sınıflardaki öğrenci sayısının azlığı ya da çokluğu olarak tanımlanabilir (Yaman, 2006). Johonson (2002), mevcudu 20'den az olan sınıfları küçük sınıflar olarak, mevcudu 31'e kadar olan sınıfları büyük sınıflar olarak tanımlamıştır.

Sınıftaki ortalama öğrenci sayısının ne olması gerektiği hakkında kesin bir görüş yoktur. İdeal öğrenci sayısı sınıf düzeyine, dersin konusuna, kullanılan öğretim yöntemlerine, öğretmenin öğretmenlik beceri ve yeteneklerine göre değişebilir. Ancak ilköğretimin birinci döneminde çocuklar hareketli oldukları ve temel becerileri yeni kazandıkları için sınıfların 20-25 kişi olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Erden, 1998).

Kalabalık sınıf kavramı, genellikle sınıftaki öğrenci sayısının 30'un üzerinde bir sayı olarak ifade edilmektedir. Bu sayı ülkelere göre küçük farklılıklar gösterebilmekle birlikte, bu mevcuttan daha yüksek bir rakam verilmemektedir (Bakioğlu ve Polat, 2002). Çin'de sınıflardaki öğrenci sayısı 30 ile 70 arasında olup çoğunlukla 50-60

kişilik sınıflarda ders yapılmaktadır. Japonya’da ise ilkokullarda sınıflardaki ortalama öğrenci sayısı 40’tır. Bu ülkede büyük sınıfların getirebileceği olumsuzluklar “küçük çalışma gruplarına bölünerek giderilmektedir (Yaman, 2006).

Ülkemizin ekonomik problemleri nedeniyle okul sayısının nüfus artış hızıyla doğru orantılı olmaması sonucunda, sınıflarda olması gerekenden fazla öğrenciyle eğitim-öğretim yapılmaktadır (Yaman, 2009). 2008-2009 Eğitim Öğretim Yılı, Türkiye’deki durum; ilköğretimde, derslik başına düşen öğrenci sayısı büyükşehirler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, özellikle il merkezlerinde yüksek düzeydedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı Şanlıurfa genelinde 62, kent merkezinde 72, İstanbul genelinde 51, kent merkezinde 55, Gaziantep genelinde 51, kent merkezinde 60’ı buluyor. İlköğretimde Türkiye genelinde öğretmen başına 26 öğrenci düşüyor ancak bazı illerde bu rakam 40-45’in üzerine çıkıyor. Ortaöğretimde derslik başına 32 öğrenci düşüyor. Ortaöğretim süresinin 4 yıla çıkarılması dolayısıyla 2007-2008 eğitim öğretim yılında bazı okullarda mezun verilemeyeceği, bu nedenle yaklaşık 700 bin öğrencinin sistem içinde kalacağı belirtilmişti. Bu artıştan dolayı ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının 32’den 43’e yükseleceği ve bu durumda derslik başına düşen öğrenci sayısını 30’a çekmek için ilave olarak 36 bin dersliğe ihtiyaç duyulduğu kaydedilmişti (MEB, 2009). Bu tanımlamalara ve günümüzdeki sayısal verilere göre, Türkiye’deki sınıflar kalabalıktır diyebiliriz.

1.2. Sınıf Büyüklüğünün (Öğrenci Sayılarının) Etkileri

Günümüzde çağdaş eğitimin gereği olan öğrenci merkezli yaklaşımın uygulanması sürecinde, başarıyı etkileyen en önemli değişkenlerden birinin de öğrenci sayılarıdır (Yaman, 2009). Öğrenci sayısı ile başarı arasında ilişki olduğunu, öğrenci sayısının az olduğu sınıflarda başarının ve öğrenmenin öğrenci sayısı çok olan sınıflara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Başar, 1998). Ancak, okul büyüklüğü ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar birbirinden farklılık göstermektedir. Bazı araştırmalara göre, okul büyüklüğü ile öğrenci başarısı arasında pozitif ilişki vardır (Işık, 2005:16). Darling ve diğerleri (2002) tarafından yapılan araştırmalarda, araştırmacıların bir kısmı, öğrenci sayısı az olan okulların eğitim yönünden daha olumlu özelliklere sahip olduklarını belirtmelerine karşılık diğer

bir kısmı, küçük okullarda öğrencilerin, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda farklı ders ve etkinliklere katılma olanağının daha sınırlı olacağı görüşünü savunmaktadırlar.

İlköğretimde mevcudu az sınıfların sağladığı yararlılardan hareket eden Biddle ve Berliner'in (2002), sınıf mevcutlarının azaltılmasına ilişkin yaptıkları çalışmalarda ulaştıkları sonuçlardan birisi de şudur: İlköğretimin ilk sınıflarında sınıf mevcudu azaltıldığında, tüm öğrenci tipleri mutlak surette yarar sağlayabilmektedir. Bu yararlar özellikle öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için daha fazladır (Akt, Güçlü, 2002).

Pehlivan, (2002) küçük okulu, öğrenci sayısı az olan ve öğrencilerin daha fazla bilgi edinme fırsatı bulabildikleri, öğretmenlerin daha iyi bir sınıf yönetimi sergiledikleri, daha az sayıda ve daha sıcak ilişkiler içinde personele sahip, öğrencilerin daha iyi öğrenebildikleri ve daha başarılı oldukları, eğitimcilerle aileler arasında daha yakın ilişkilerin kurulduğu, şiddet içeren davranışlardan arınmış, öğretim programının sosyal etkinliklerle desteklendiği, yöneticilerin öğrenci-veli ve öğretmenlere daha fazla zaman ayırabildiği okullar ve sınıflar olarak tanımlamaktadır.

Amerika Öğretmenler Federasyonuna göre sınıf mevcudunun az olması; sınıf atmosferini iyileştirir, öğrenci dikkatini artırır, öğretmenin farklı yöntem ve teknik kullanmasına imkan sağlar, öğrencilerin birbirlerini rahatsız etmesini önler, gürültüyü azaltır, öğretmen öğrencileri daha iyi tanır, öğrencinin ihtiyaç ve özelliklerini dikkate alır, disipline daha az öğrenmeye daha fazla zaman ayrılır. Sınıf mevcudunun şu durumlarda etkili olduğu belirtilmektedir; 15-19 kişilik sınıflar, başarı düzeyi ve gelir seviyesi düşük öğrenciler, kaliteli öğretmen, sınıf sayısının yeterli olması (Pritchard, 1999; akt, Çınar, 2004).

Pate-Bain, Achilles, Boyd-Zaharias ve Mc Kenna (1992), küçük sınıfların etkilerini şu şekilde sıralamaktadır: Öğretmen konu için gerekli bilgileri vermede çok fazla zaman harcamayacağı için konuyla ilgili alıştırmalara daha fazla zaman ayırabilir, öğretimi bireyselleştirilmiş yöntemlerle sürdürme olanağına sahiptir, konunun ayrıntılarıyla öğrenilmesini sağlamak için yeterli zamana sahiptir, öğrencileri konuya güdülemede sorun yaşamaz.

Bunlara ek olarak Mortimore ve Blatford (1993) küçük sınıfların zihinsel engelli kaynaştırma öğrencileri açısından da avantaj oluşturduğunu, çünkü bu sınıflarda

öğretmenlerin kaynaştırma öğrencileriyle uğraşmak için daha çok fırsat bulunduğunu belirtmiştir. Glass, Cahen, Smith ve Filby (1982), küçük sınıflarda öğretmenlerin, öğrencilerinin bireysel özellikleri hakkında daha çok bilgi sahibi olduğunu, öğrencileriyle birebir çalışma fırsatına sahip olduğunu, öğrencilerin başarısı ile ilgili aksaklıkları tespit etmelerinin daha kolay olduğunu ve küçük sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin velilerinin daha ilgili olduğunu bulmuştur. Bunun yanında kalabalık sınıflarda eğitim-öğretim yapmak zorunda olan öğretmenler üzerine çalışma yapan Yaman (2009), kalabalık sınıflarda ders veren öğretmenlerin; öğrenci gelişimlerini, performans ve proje ödevlerini, ölçme ve değerlendirme etkinliklerini sağlıklı bir biçimde yapamadıklarını ifade ettiklerini tespit etmiştir.

Class ve arkadaşları kırk ve daha fazla öğrenci bulunan sınıfların öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz yönde, on sekiz ve daha az sayıda öğrenci bulunan sınıfların ise olumlu yönde etkilediğini bulmuştur (Erden, 2001). Sınıf mevcudunun öğrenci başarısının yanında öğrenciler arasındaki ilişkileri de etkilediği görülmektedir. Kalabalık sınıflarda öğrencilerin hareket alanının sınırlandığı ve derslerde dikkatini yeterince yoğunlaştırmadığı, bunun da öğrencilerin saldırgan ve olumsuz davranışlar sergilemesine yol açtığı görülmektedir (Blatchford, Bassett ve Brown, 2005). Yaman'ın (2006)'da yapmış olduğu çalışmada büyük sınıflarda eğitim veren öğretmenlerin; ders içeriğini tam olarak vermekte güçlük çektikleri, eğitim teknolojilerinden yeterince faydalanamadıklarını, araç-gereç ve malzemelerin daha sık bozulup kırıldığını belirtmişlerdir. Yaman'ın (2010) kalabalık sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ile yapmış olduğu çalışmada, sınıf kalabalıklığının; eğitim-öğretim ortamını, öğretmenlerin sınıf yönetimi tarzlarını, sosyal iletişim ve rehberlik ihtiyaçlarını, sağlık ve hijyenik şartları olumsuz yönünden etkilendiklerini bulmuştur.

Warner ve diğerleri (1999), öğrenci sayısının hızla arttığı, büyük sınıfları olan ve öğrenci-öğretmen oranlarının yetersiz olduğu büyük okullarda, öğrencilerin daha fazla yabancılaştığını bulmuşlardır. Büyük okullardaki öğrencilerin, müfredat içi ve dışı etkinliklere daha az katıldıkları söylenmektedir. Okul etkinliklerine katılma düzeyinin düşük olması, sosyal bütünleşme düzeyinin de düşmesine ve daha fazla olumsuz öğrenci davranışının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Okul büyüklüğü, güvenlik açısından bir risk etkeni olarak görülse de, küçük okulların her koşulda güvenli olacağı

ya da büyük okulların her koşulda güvensiz olacağı da düşünülmemelidir. Güneş (1999) tarafından yapılan araştırmada, kalabalık olarak nitelendirilebilecek okullarda daha fazla oranda ceza verildiği sonucuna varılmaktadır. Kartal ve Bilgin (2008) ülkemizdeki kalabalık sınıf koşullarında dolaylı zorbalığın fark edilmesinin güç olduğunu belirtmektedirler.

Bu yüzden de ilköğretimden yüksek öğretime kadar sınıflardaki öğrenci sayıları belirlenirken dikkatli davranılmasında ve bu yaklaşımlara uyulmasında fayda olacağını söylemek mümkündür. Ayrıca bir sınıfta öğrenci sayısı ne kadar az olursa eğitimin niteliği ve hedeflere ulaşması ve öğrenmenin gerçekleşmesi o kadar kolay olacaktır. Bunların yanında disiplin sorunları da bir o kadar az olacaktır. Çünkü öğrencilerin takip ve kontrolleri daha rahat yapılabilecek ve onlarla yakından ilgilenme imkânı artacaktır. Bunun yanında ekolojik-psikoloji bulguları daha az öğrenci bulunan sınıfların öğrencileri, öğrenci sayısının az olmasının kendilerini psikolojik olarak olumlu yönde etkilediğini ve öğrencilerin sınıf içi aktivitelere daha çok katıldıklarını, kendilerini daha çok yeterli hissettiklerini, daha dakik ve daha düzenli olarak okula devam ettiklerini, sinirlilik ve okuldan uzaklaşma duygularını daha az yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Griffth, 1998).

Sınıf mevcudunun başarıyı önemli ölçüde etkilemediğini savunanlar tarafından yapılan çalışmalar incelendiğinde, kalabalık sınıf olarak nitelenen sınıfların mevcudunun 30 ve civarı olan sınıflar olduğu görülmektedir. Oysa Türkiye’de pek çok okulda sınıf mevcudu oldukça kalabalıktır ve 30 sayısı bizim için birçok yerde küçük sınıf anlamına gelmektedir. Sınıf mevcudunun bu derece kalabalık olması, öğretmenin öğrenciyle etkileşime girmesini engellediği gibi, öğretmenin zaman ve enerjisini önemli ölçüde sınıf disiplinine harcamak zorunda bırakmaktadır (Altun ve Çakan, 2008).

Kalabalık ile ilgili etkenler olumsuz etkilerini gösterdiklerinde kişiler üzerinde stres oluşturabilirler. Gittikçe büyüyen hastane, okul gibi yerlerin planlanmasında kalabalığın etkisi ile ilgili faktörler dikkate alınmalıdır (Cüceloğlu,1999). Aynı şekilde kalabalık okullarda şiddetin görülme sıklığı, okul büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmaktadır (Leung ve Ferris, 2008). Yine çocukların suça itilmesinde okulla ilgili faktörler Price ve Everett (1997), tarafından okul müdürü ve öğretmen görüşlerine

dayalı iki ayrı araştırma yapmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre çocukları suça iten okulla ilgili faktörlerden birinin de kalabalık okullar ve sınıflar olarak tespit etmişlerdir. Nitekim Kırbaş ve arkadaşlarının (2007), yapmış olduğu araştırmada, gençlerin şiddet ve zorbalığa yönelmesinde “öğrenci sayılarının fazla oluşunun” da etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

1.3. Okul Zorbalığının Tanımı

Okul zorbağı; hem zorba hem de mağdur öğrenciler için hayatı botunca etkilenebileceği olumsuz sonuçları olabilen yaygın bir problemdir. Zorbalığın uzun ve kalıcı etkilerden dolayı, ebeveyn ve eğitimciler için güncel bir konu ve belirli bir sorun teşkil etmektedir. Zorbalık, direkt olarak mağduru hedef alarak; ona sataşmak, alaya almak, tehdit etmek, vurmak veya eşyasını çalmak gibi davranışlardan oluşur (Banks, 1997).

Zorbalık konusunda araştırmacılar kendi bulgu ve düşünceleri doğrultusunda tanımlamalar yapmışlardır. Bu tanımlamalar, her ne kadar farklı gibi görünse de ortak anlamlar ifade ifade etmektedirler. Dilimize göre zorba terimi; “Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse”, zorbalık ise; “Zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik.” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2009).

Olweus, okul zorbalığını ilk defa; bir grup tarafından yapılan şiddet anlamına gelen “mobbing” kavramı ile eş anlamda kullanmıştır. Olweus (1994), okul zorbalığını; bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli biçimde olumsuz eylemlere maruz bırakılması olarak tanımlamış ve okul zorbalığının, fiziksel ve sözel yollarla doğrudan gerçekleştirilen eylemlerin yanında gruptan dışlama veya jest ve mimikleri kullanarak bireyi rahatsız etme gibi dolaylı olarak gerçekleştirilen eylemleri de kapsadığını ifade etmiştir. Ona göre bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için şu üç ölçütü taşıması gerekmektedir:

- 1) Kasıtlı biçimde zarar vermeyi amaçlaması,
- 2) Süreklilik özelliği göstermesi,
- 3) Zorba ve mağdur arasında güç dengesizliğinin olması gerekir. Bu güç dengesizliği; mağdurun fiziksel veya psikolojik olarak kendini zorbadan daha zayıf

algılamasını ve zorbanın davranışları karşısında kendisini savunacak gücünün olmadığını düşünmesini içermektedir. Güç dengesizliğinin en önemli belirleyicisi mağdurun maruz kaldığı zorbalığın türüdür ve mağdurun gruptan dışlanma veya tehdit edici mesajlar alma gibi zorbalık türleriyle karşılaştığı durumlarda, güç dengesizliğinin düzeyini belirlemek güçleşmektedir.

Olweus'un başlatmış olduğu "zorbalık" konusuna ilgi duyan ve bu konuda çalışmalar yapan diğer araştırmacılar zorbalığı şöyle tanımlamışlardır:

Zorbalık, saldıran pozisyonda olan bir birey ile bir mağdur arasında geçen ve saldırganın mağduru bilinçli bir biçimde baskı altına alması, acı ve sıkıntı vermesiyle sonuçlanan, zorbanın mağdura yaptıklarından haz aldığı ve dikkat edilmediği takdirde etkileri uzun süreli olabilen saldırganlıktır (Fitzgerald, 1999; Akt, Pişkin, 2002). Roland ve Munthe (1989), zorbalığı; bir birey veya grup tarafından, kendisini koruyamayacak durumda olan kişiye karşı yapılan, fiziksel veya psikolojik sonuçları olan ve süreklilik arz eden bir şiddet türü olarak tanımlar. Besag (1995) ise zorbalığı, bireyin kendisinden daha güçsüz bireye kasıtlı ve sürekli olarak uyguladığı ve maruz kalınan bireyde psikolojik ve fizyolojik sorunlara yol açan olumsuz bir eylem olarak tanımlamış ve fiziksel veya sözel türleri olabileceğini belirtmiştir.

Kaltiala-Heino ve arkadaşları (1999), zorbalığı, bir öğrenciye başka bir öğrenci veya bir öğrenci grubu tarafından hoşça gitmeyen fiillerin yapılması veya söylenmesi olarak tanımlamışlardır. West ve Salmon (2000) zorbalığı; kasıtlı olarak bir veya daha fazla çocuğun, sürekli güç kullanarak başka bir çocuğa acı veren, strese yol açan davranışlar olduğunu belirtmiştir. Whitney (2004), şiddet ya da şiddet tehdidi ile kendi isteklerini mağdur kişiye yapmaya zorlama, para ya da eşya alma, arkadaş grubuna almama, alay etme, aşağılama, farklı özelliğinden dolayı birini suçlama, ırkçı ad takma ya da küçük düşürücü sözler söyleme, dedikodu yapma, söylenti yayma, gücendirici yazılı mesaj yazma, hakaret içeren elektronik posta gönderme gibi davranışları zorbalık olarak saymaktadır. Pişkin (2002), zorbalığı; "Bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü." olarak tanımlamıştır.

Pişkin (2002), zorbalıkla ilgili tanımlarda bulunan ortak noktaları şu şekilde özetlemiştir: (1) Zorbalık, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan ve mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir, (2) Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır, (3) Mağdur kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır, (4) Zorbalar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, mağdurlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler, (5) Zorbalar, bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlayabilirler.

Olweus tarafından ortaya konan zorbalıkla ilgili kriterleri destekleyen Berger (2007), zorbalık ile ilgili araştırma yapanların, öğrenciler arasındaki arkadaşça şakalaşmalar ile bir defalık yaptıkları davranışları zorbalık olarak kabul etmediklerini, düşmanca ve kırıcı davranışları zorbalık olarak kabul ettiklerini belirtmektedir.

1.4. Okul Zorbalığının Saldırganlık ve Şiddet İle İlişkisi

Saldırganlık, bütün canlılarda ortak olan bir dürtüdür. Saldırganlık beslenme, korunma, cinsellik içgüdülerinin altında yer alan, onları birleştirip bütünleştiren bir alt içgüdü olarak ele alınmıştır (Balcıoğlu, 2000). Freedman, Sears ve Carlsmith (1993), saldırganlığın en yalın tanımının “başkalarını inciten veya incitebilecek her türlü davranış” olduğunu, ancak eylemde bulunan kişinin niyeti de dikkate alındığında bu kavramın “başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedirler (Akt, Durmuş ve Gürkan, 2005).

İnsanın doğasında var olan ve bastırılmış bir davranış biçimi olan şiddet sahip olunan güç ya da kudretin yaralanma ya da kayıp ile sonlanma olasılığı yüksek bir biçimde bir başka insana, kendine, bir başka gruba ya da bir topluma karşı tehdit yoluyla ya da bizzat uygulanmasıdır (Subaşı ve Akın, 2006). Şiddet, sözel ve psikolojik tacizi de içeren fiziksel şiddetin yanı sıra kabadayılık, bedenini kullanarak birine bilerek rahatsızlık veya fiziki olarak zarar vermek de bu kavram içinde yer almaktadır (Ögel, Tarı ve Eke, 2006).

Olweus’a (1999) göre şiddet; bir kimsenin başka bir kimseye, fiziksel olarak veya bir nesne kullanarak ciddi düzeyde yaralaması ya da zarar vermesidir. Bununla beraber öldürme ve öldürmeye yönelik eylemler de şiddet olarak kabul edilmektedir. Bu

tanımlara göre, şiddet içeren her türlü davranış bir saldırganlık şekli olarak değerlendirilmelidir. Köknel (2000), şiddeti, “kırgınlık, öfke, kin, nefret ve düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı bir saldırganlık biçimi” olarak nitelendirmektedir.

Şiddet, zorbalık-kabagüç bazen birlikte bazen de birbirinin yerine kullanılabilir. Şiddeti zorbalıktan ayıran özelliklerden birisi, şiddetin sürekli olarak saldırgan davranışa sahip kişilik özelliği göstermesidir. Diğer ayırt edici bir özellik ise şiddetin her türü zorbalık olarak algılanabilirken, her zorbalık şiddet olarak algılanmayabilir (Çınkır, 2006).

Pişkin (2002:537-538) şiddet ve zorbalık kavramları ile saldırganlık kavramları arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: Zorbalık fiziksel boyutta ortaya çıktığında; örneğin, vurma, tekme atma ve dövme gibi eylemlerin yapıldığı durumlarda, aynı zamanda şiddet olarak da kabul edilmektedir. Ancak zorbalık davranışı sözel ve duygusal zorbalık olarak fiziksel olmayan boyutlarda da ortaya çıkabilmektedir. Zorbalık davranışı, bu yönüyle de şiddetten ayrılmaktadır. Örneğin, dalga geçme, kızdırma, isim takma, alay etme, kötü söz söyleme, arkadaş grubuna almama ya da sosyal olarak dışlama, iftira atma ve söylenti çıkarıp yayma gibi davranışlar da bir çeşit saldırganlık olmasına rağmen fiziksel boyuttaki gerekli öğeleri içermediği için zorbalık olarak kabul edilmemektedir. Bunun gibi birçok şiddet eyleminin de; örneğin, güçleri yaklaşık olarak birbirine eşit ve herhangi bir nedenle kavga eden iki insandan birisinin diğerine zarar vermesi ya da okullarda güçleri denk olan öğrenciler arasında meydana gelen kavgalarda öğrencilerin birbirlerine zarar vermelerinin de zorbalık olarak kabul edilmediği görülmektedir.

1.5. Okul Zorbalığının Türleri

Zorbalığın türleri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, zorbalığın yapılış şekillerine göre farklı türlere ayırdıkları görülmektedir.

Literatürde zorbalığın farklı türlerinden bahsedilmesine karşın genellikle Olweus'un yapmış olduğu sınıflama daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Olweus (1993), üç tip zorbalıktan bahsetmektedir: Sosyal dışlama, fiziksel ve sözel zorbalık. Bu zorbalık çeşitlerinden fiziksel ve sözel zorbalık gözlenebilir olduğundan dolayı doğrudan

zorbalık içinde yer alırken, soysal dışlama dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan uygulanan akran zorbalığı, açık ve direkt olarak mağdura yapılan saldırıyı içermektedir. Dolaylı zorbalık ise sosyal izolasyonu, sosyal dışlamayı ve dedikodu yaymayı içermektedir. Dolaylı zorbalıkta zorba, grup içinde yer alan diğer bireylerin, mağdura yönelik bakış açısını değiştirerek mağdurun sosyal statüsünü düşürmeyi amaçlamaktadır (Bjorkqvist, Lagerspetz, ve Kaukianien, 1992).

Mynard ve Joseph (1997), zorbalık türlerini; fiziksel, sözel, sosyal (arkadaş ilişkilerini bozma, dışlama) ve kişisel eşyalarına zarar verme (kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme ya da çalma) olarak dört grupta sınıflamışlardır. Eliot ise (1997) zorbalığı; fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel olmak üzere dört gruba ayırarak incelemiştir. Elliot zorbalık türlerinin; fiziksel boyutta zorbalığın genel olarak (ittirme, tekme atma, yumruk atma, saç çekme, kulak çekme, bedensel kaba şakalar yapma, silah veya bıçak ile saldırma ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddet) şeklinde gerçekleştiğini, sözel boyutta zorbalığın (ad takma, alay etme, söylenti yayma, çirkin takılmalar, tehdit etme, sözel kaba şaka, hakkında kötü şeyler yazma, incitici notlar bırakma) şeklinde gerçekleştiğini, duygusal boyutta zorbalığın (gruptan dışlama, ayrımcılık, aşağılama, eşyalarına zarar verme, eşyalarını ya da parasını zorla alma, kasıtlı olarak arkadaşça davranmama) şeklinde gerçekleştiğini, cinsel boyutta zorbalığın (sarkıntılık, elle taciz etme, cinsellik içeren sözler söyleme) şeklinde gerçekleştiğini sınıflandırmıştır.

Pişkin (2002), zorbalık türlerini beş kategoride ele almaktadır. Bunlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme (örneğin mağdurun kitap ve defterlerini yırtma, parçalama gibi) şeklindedir. Pişkin ve Ayas (2005), yaptıkları çalışmada bu beş zorbalık türüne cinsel zorbalığı da eklemişlerdir (örneğin rahatsız edici cinsel içerikli şakalar yapma, birini onun isteği dışında cinsel amaçla öpme, dokunma ya da bunları yapmaya çalışma gibi). Bu davranışların zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için Olweus'un (1993), belirtmiş olduğu zorbalık kriterlerine uyması gerekmektedir.

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri, insan hayatına pek çok faydalar sunmaktadırlar. Sağladığı sayısız faydanın yanı sıra, bazı olumsuzlukların yaşanmasına da sebep olmaktadır. Bu olumsuzluklardan birisi okullarda zaten bir sorun olan akran

zorbalığına yeni bir boyut katmasıdır. Siber zorbalık ya da elektronik zorbalık olarak adlandırılan bu zorbalık türünün literatüre girmesine neden olmuştur. Toplumsal değişime neden olan teknolojilerden biri de bilgisayar teknolojisidir. Bilgisayar teknolojisi güncel yaşamın her alanında etkin olarak kullanılmaktadır. Bilgisayar teknolojilerinin yaşamın her alanında kullanılmasına bağlı olarak toplumsal yapıdaki değişimler aynı zamanda insanların yeni ortaya çıkan karmaşık sorunlarla mücadele etmesini de zorunlu hale getirmiştir (Akpınar, 1999). Teknolojik gelişmelere paralel olarak okullarda öğrenciler arasında yaşanan zorbalık türleri arasında “sanal zorbalık” (cyber bullying) adıyla yeni bir zorbalık türü de eklenmiştir (Ayas, 2008:23).

İnternet, cep telefonu, kısa mesaj servisi gibi iletişim araçları günlük yaşamı kolaylaştırmalarının yanında kötü niyetli kullanıcıların ellerinde diğer insanlara zarar veren araçlara dönüşmektedir. İsimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen yararsız (spam) e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, tüm bu zararlı eylemlerin ortak bir isim altında tanımlanmasına neden olmuştur: Siber zorbalık. Siber zorbalık, uluslararası literatürde genel olarak "diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar" şeklinde tanımlanmaktadır (Arıcak, 2009).

1.6. Zorba, Mağdur, Zorba-Mağdur ve Seyircilerin Özellikleri

1.6.1. Zorba Öğrencilerin Özellikleri

Zorba, bir ya da bir grup akranına sürekli ve tekrarlı olarak, hem açık fiziksel (vurma, itme, tekme atma), hem açık sözel (küfür etme, alay etme) ve hem de dolaylı ya da ilişkişel (gruba almamak, hakkında kötü şeyler söylemek) saldırganlık gösteren çocuk ya da ergen olarak tanımlanmaktadır (Pellegrini, 1998).

Zorbalar, zorbalık davranışını başlatır ve bu davranışlarını sürekli tekrarlayan kişilerdir. Zorba öğrenciler, sürekli bir biçimde kendilerini güçlü gösterme ve diğer öğrencileri kontrol etme gereksinimi duyarlar. Bu kişiler, sahip olduğu bazı özellikler nedeniyle diğer kişilerden ayrılmaktadır. Zorbalar, mağdur durumundaki kişilere acı

çektirmekten ve onlara zarar vermekten zevk almakta, mağdurlarıyla neredeyse hiç empati kuramamakta ve onları bu şekilde davranmaya mağdurların kışkırttığını söyleyerek kendilerini savunmaktadırlar. Zorbalar sadece akranlarına değil, yetişkinlere karşı da olumsuz davranışlar sergilerler. Bu kişiler anti sosyaldır ve okul kurallarına uymama eğilimindedirler (Banks,1997).

Olweus (1993), zorbaların en belirgin özelliklerini, akranlarına karşı saldırganca davranış göstermeleridir. Fakat zorbalar sadece akranlarına değil; ebeveynleri, öğretmenleri gibi yetişkin gruplarına karşı da saldırgan davranışlar gösterirler. Diğer insanlar üzerinde hâkimiyet ve baskı kurmaya yönelik güçlü ihtiyaçları vardır. Zorbalar genellikle şiddete karşı daha olumlu tutumlara sahiptirler ve şiddet araçlarını daha fazla kullanırlar. Olaylar karşısında genellikle tepkiseldirler, kendilerini kontrol etmekte güçlük çekerler. Mağdurlarla yok denilecek kadar düşük düzeyde empati kurarlar. Kendilerine bakışları olumludur ve büyük çoğunluğu, kendi saldırganlık düzeylerinin farkında değildirler. Çabuk öfkelenen bir mizaca sahiptirler. Eğer zorbalar erkekse, diğer erkek çocuklardan ve mağdurlardan fiziksel olarak daha güçlüdürler. Zorbalar düşünülenlerin aksine, çok az ya da ortalama düzeyde kaygı ve güvensizlik yaşarlar; ancak özsayıları daha düşük değildir. Zorbalar genellikle popülerdir ve etraflarında iki-üç öğrenciden oluşan ve zorbaları destekleyen ya da onlar gibi olmaya çalışan küçük gruplar vardır. Yaşı ve sınıf düzeyi yükseldikçe, popüleriteleri azalmaya başlar ve dokuzuncu sınıf civarında ortalamanın altına düşse de, hiçbir zaman mağdurlar kadar düşük olmaz.

Araştırma bulguları zorba öğrencilerin de en az mağdurlar kadar kendilerine özgü problemlere sahip olduklarını göstermektedir. Zorba öğrencilerin zorbaca davranışlar sergilemelerinde çeşitli dürtülerin ve nedenlerin etkili olduğunu göstermektedir. Zorba öğrencilerde kendilerini alt-üst olmuş ve öfkeli hissedebilirler veya uyumlu olmadıklarını fark edebilirler (European Community, 2001). Zorbaların diğer çocuklardan daha düşük benlik saygısına sahip olmadıkları düşünülmektedir. Zorbalar, acı vermekte çok beceriklidirler fakat zorba olarak bilinmek istemezler (Satan, 2006).

Pişkin ve Ayas (2005), lise öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada, zorbaların özsayı düzeylerinin yüksek olduğunu ve daha dışadönük çocuklar olduklarını, utangaçlık düzeylerinin ise daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Dake, Price ve Telljohann (2003), profesyonel literatürü inceleyerek zorbalara ilişkin belirledikleri özellikleri şöyle özetlemektedirler:

- Depresyon ve bunalım yaşarlar.
- İntihar niteliğinde düşünceleri vardır.
- Psikiyatrik problemler çekerler.
- Yeme bozuklukları yaşarlar.
- Madde kullanımı görülür.
- Davranışlarında kavgacılık vardır.
- Suça yatkındırlar
- Ebeveynleri cezalandırıcı disiplin anlayışını uygular.
- Daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyici ebeveynlere sahiptirler.
- Hoş olmayan ve kötü ev ortamlarından gelirler.
- Ebeveynleri ile iletişim sorunları vardır.
- Erişkin rol modellerinden yoksundurlar.
- Okul uyumları zayıftır.
- Düşük akademik başarıları vardır.
- Otoriter ebeveynlere sahiptirler.
- Akademik olarak olumsuz davranışlar (kopya çekme, okuldan kaçma) sergilerler.
- Zorba arkadaşları vardır.
- İstismar sorunları yaşarlar.

1.6.2. Mağdur Öğrencilerin Özellikleri

Mağdur öğrenciler, zorbaların olumsuz tutum ve davranışlarına sürekli olarak maruz kalan, mağdur olan kişilerdir.

(Marano, 1995; Banks, 1997; Garity, 1996). Zorbalık olaylarında mağdurlar, zorbaca davranışlara maruz kalmaktadırlar. Zorbaca davranışlara maruz kalan öğrenciler, tipik biçimde kaygılı, endişeli, titiz ve öz güvenleri düşüktür. Kendilerine zorbalık yapan

öğrencilerle karşı karşıya kaldıklarında çok nadiren kendilerini savunabilirler. Mağdurlar zorbalara aksine, sakin, pasif ve fazla arkadaşı olmayan çocuklardır. Bu kişiler, saldırgan davranışlara etkili şekilde karşılık veremez ve zorbaca davranışlara maruz kaldıklarını bir yetişkine söyleyemezler ya da söyleyebilmek için uzun süre beklemek zorunda kalırlar. Bunun nedeni zorba öğrencileri rapor etmekten korkmaları ve bunu yapmaları sonucunda ailelerinin onları zorbalardan koruyamayacaklarından endişelenmeleridir (Akt, Ayas, 2008).

Bu gruba giren çocukların yalnız kabadayılık/zorbalık yapan veya yalnız kabadayılığa/zorbalığa uğrayan çocuklardan daha çok davranışsal ve duygusal sorunlar gösterdikleri, arkadaşlarıyla ve ebeveynleriyle iletişimlerinin daha sorunlu olduğu saptanmıştır (Alikışifoğlu ve diğ., 2007).

Olweus'a (1993) göre, mağdurlar öğrenciler, oyun ya da yemek saatleri gibi etkinlikler de dahil olmak üzere, okulda genellikle yalnızdırlar ve kendi sınıflarından bile tek bir yakın arkadaşı yoktur. Aynı zamanda iletişim başlatmakta, diğer çocuklardan zayıftırlar ve kendilerini ispatlama becerilerinden yoksundurlar. Bu nedenlerden dolayı da pek çok mağdur çocuk diğer çocuklarca dışlanmıştır. Hem akranlarının görüşlerine, hem de kendi görüşlerine göre popüler olmayan öğrencilerdir.

Pişkin ve Ayas'a (2005) göre, mağdur olan çocukların akranlarına göre özsaygı düzeyleri düşük, daha utangaç ve daha içe dönüktürler. Mağdurlar, akranlarına göre fiziksel olarak daha zayıf, öz saygıları düşük, kaygılı, utangaç ve diğer çocuklardan daha az popülerdirler. Mağdurların sosyal ilişkileri zayıf ve arkadaşlık kurmakta zorluk çektikleri için fazla arkadaşına sahip değildirler. Arkadaşlarının olmaması zorbalık olaylarında yalnız kalmalarına neden olabilmektedir. Bu kişiler, zorbalık olaylarında nasıl tepki göstermeleri gerektiğini bilmedikleri için aynı davranışlara maruz kalabilirler.

Tipik bir mağdurun en belirgin özelliği, diğer arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında, daha güvensiz ve endişeli oluşudur. Daha tedbirli, duyarlı ve sessizdirler. Birileri tarafından herhangi bir atakla karşılaştıklarında geri çekilirler ve ağlamaya başlarlar. Arkadaşlarının zorbaca tavırları da onların bu tutumu karşısında daha da artış gösterir. Benlik saygıları düşüktür, kendileri ve içinde buldukları durum hakkında olumsuz düşüncelere sahiptirler. Kendilerini hiçbir şeyi başaramaz, aptal, utangaç ve etkileyici

olmayan biri olarak tanımlarlar. Okulda genelde dışlanmışlardır ve yalnız gezerler. Arkadaşlarına karşı gayet çekingendirler ve hiçbir şekilde şiddete başvurmazlar, bu yüzden bu kişilerin diğer çocuklar tarafından niçin zorbalığa uğradıkları anlaşılabilir. Bu çocukların şiddet hakkındaki görüş ve tutumları genellikle olumsuzdur (Çayırdağ, 2006).

Dake, Price ve Telljohann (2003) profesyonel literatüre ilişkin yaptıkları incelemeler sonucunda, mağdurlara ilişkin belirledikleri özellikleri şöyle özetlemektedirler:

- Depresyon ve bunalım yaşarlar.
- İntihar düşünceleri taşırlar.
- Psikiyatrik problemler çekerler.
- Yeme bozuklukları yaşarlar.
- Yalnızlık duyguları çekerler.
- Kendilerine güven duyguları ve özsaygıları düşüktür.
- Kaygılı bir yapıya sahiptirler.
- Diğer çocuklardan daha az popülerdirler.
- Zamanlarının çoğunu yalnız geçirirler.
- Hoş olmayan ve kötü ev ortamlarından gelirler.
- Daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyici ebeveynlere sahiptirler.
- Sosyal durumları kontrol etmek için çok az fırsat sunan ebeveynlere sahiptirler.
- Okulla bağları zayıf, devamsızlıkları fazladır.
- Sosyal uyumları zayıftır.
- İstismar sorunları yaşarlar.
- Fiziksel sağlık problemleri yaşarlar.

Alan araştırmacıları mağdurları, sahip oldukları özelliklere göre; pasif mağdurlar, kışkırtıcı mağdurlar, gönüllü mağdurlar, kronik mağdurlar olarak gruplara ayırmışlardır.

Pasif Mağdurlar: Fiziksel olarak akranlarından zayıf ve küçüktürler. Bu nedenle genellikle akranlarının taleplerine ve zorbalıklarına direnemezler. Pasif mağdurlar, zorbalığa uğradıklarında genellikle onları savunan arkadaşları olmaz (Hanish ve Guerra, 2000). Pasif mağdurları Berger (2007), zorbaların baskıları karşısında elem duyar ve yaşadığı bu olaylarla ilgili kendilerini suçlarlar. Genellikle itaatkârdırlar ve kendilerini güçsüz, savunmasız hissederler. Öğretmenlerine ve arkadaşlarına yakınlık duyarlar ama kendilerine yardım edebilecekleri konusunda tam olarak emin değildirler.

Pasif mağdurların, kendine güven duyguları az ve kaygı düzeyleri de oldukça yüksek olan ve genellikle de akranlarıncı kabul görmeyen öğrencilerdir. Bu öğrenciler akranlarının gözünde kendilerini savunamayan öğrenciler olarak görülürler. Bu özellikleri akranları tarafından bilindiği için tekrarlayan bir şekilde kolay hedef olma ihtimalleri yüksektir. Genelde sessiz oldukları için zorba öğrencilere, ağlama veya kaçınma biçiminde tepki verme eğilimindedirler. Saldırgan olmadıkları için başkalarını taciz etme olasılıkları da çok azdır (Olweus, 1994).

Kışkırtıcı Mağdurlar: Kışkırtıcı mağdurları pasif mağdurlardan ayıran en belirgin özellikleri olaylar karşısında tepki gösterebilmeleridir. Kışkırtıcı mağdurları; fiziksel olarak güçsüz olmaları, fiziksel zarar görmekten korkmalarının yanında tipik bazı özellikleri arasında; dikkat dağınıklığı, sinirlilik, hiperaktivite, aşır alınganlık ve sinir bozucu davranışlar gösterirler (Olweus, 1993). Mağdurların küçük bir bölümü de bilerek ve isteyerek diğer öğrencilerin düşmanlığını üzerlerine çekerler. Bu tür çocuklar diğerleri ile alay ederler, onlara sataşır ve buna karşılık misillemeyle karşılaştıklarında da şikâyetçi olurlar (Koç, 2006:50).

Gönüllü Mağdurlar: Bu gruptaki çocuklar; arkadaş çevresinde sırf kabul görmek ve sevilme için mağdur rolünü kendi isteği yaparlar. Sınıfın şaklabanı rolünü oynarlar ve sırf gruba dahil olabilmek için arkadaşlarının rahatsız edici davranışlarına katlanırlar. Grubun dışında kalmamak için gerçek akademik başarılarını ortaya çıkarmazlar. Bu kişiler, gruba ait olabilmek için grubun verdiği bütün görevleri yerine getirmeye çalışırlar (Olweus, 1993).

Kronik Mağdurlar: Bu çocuklar; hayata “mağdur” bakış açısıyla bakarlar ve hatta zorbaca davranışlara maruz kalmak için aranırlar. Bu çocuklar gönüllü mağdurlar gibi her ne olursa olsun, olumsuz bile olsa ilgiyi kendi üzerlerine çekmek isterler,

hatalarından ders almazlar, yapmış oldukları başarılı çalışmalarını kendileri parçalarlar, kimsenin kendilerini sevmediğini söylerler, aşırı hassastırlar, mizah anlayışları zayıftır, kolay ağlarlar ve sosyal becerileri yoktur. Zorbaların yapmış olduğu zorbaca davranışlar, bu çocuklar için zorbaca davranışlara maruz kalmayı hak ettikleri inancını pekiştirir. Bu çocukların bu tür olumsuz davranışlardan kurtulmak için okul değiştirmeleri bir işe yaramayacaktır, çünkü gittikleri yeni okulda da kısa bir süre içinde “mağdur” olarak belirlenecektir (Elliot, 1997).

1.6.3. Zorba- Mağdurlar

Zorba mağdur durumunda olan çocuklar, bazen zorbalık davranışları sergilerler, bazen de mağdur durumuna düşerler. Bu çocukların ne zaman zorbalık yapacakları ve ne zaman mağdur duruma düşeceklerini tahmin etmek güçtür.

Stevenson ve Smith (1989), hem zorbalık yapan, hem de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin; arkadaşları arasında en az popüleriteye sahip, kolay kışkırtılabilen ve başkalarını kışkırtan ve aynı zamanda da en az sevilen kişiler olduklarını belirtmektedir (Akt, Pişkin, 2002:546). Berger (2007), zorba mağdurların, aslında saldırgan mağdurlar olduklarını, kendilerinden güçlü kişiler tarafından zorbalığa uğrayan bu çocuklar, fırsatını bulunca kendisinden daha güçsüz olan kişilere karşı zorbalık yaparlar. Zorba mağdurlarla zorbalar arasındaki fark, zorbaların daha çok güç elde etmek, baskın olmak, hayranlık kazanmak için saldırgan davranışlar göstermeleridir. Zorba mağdurlar ise, bir saldırıya ya da bir saldırı olasılığına karşı tepkisel bir saldırganlık gösterirler.

1.6.4. Seyirciler

Yaşanan zorbalık olayları esnasında, zorbalık olayına şahit olanlar, seyirci durumunda olanlar da bulunabilir. Zorbalık olayına şahit olanların bir kısmı yaşanan zorbalığa müdahale ederken bir kısmı ise sadece seyirci konumunda kalmayı tercih etmektedirler.

Zorbalık olayını izleyenlerin katılımı olayı sadece pasif olarak izlemekten, aktif olarak önlemeye kadar değişebilir. O’Connell, Pepler, Craig (1999) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin %54’ünün zorbalığı sadece pasif olarak izlediği, %21’inin kabadayı zorbalığa aktif olarak eşlik ettiği ve %25’inin olayı aktif olarak önlemeye

çalıştığı saptanmıştır. Kızların bu olaylarda daha çok olayı önlemeye çalıştıkları, erkeklerin özellikle büyük yaştaki erkeklerin ise daha çok aktif olarak zorbalığa eşlik ettikleri de aynı araştırmada gösterilmiştir (Akt, Alikeşifoğlu ve ark. 2007).

Craig, Pepler ve Atlas'ın (2000) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre zorbalık olaylarının %85'i akran grubu ortamında meydana gelmektedir. Her ne kadar öğrencilerin %83'ü zorbalık olaylarını seyretmenin kendilerine rahatsızlık verdiğini ifade etseler de yapılan gözlemlerde akranların zorbalık durumlarında zorbalığa katılmak, edilgin bir şekilde seyretmek ve zaman zaman müdahale etmek gibi değişik roller üstlendikleri görülmektedir. Akranlar mağdurdan ziyade zorbaya yönelik olumlu bir ilgi göstermektedirler. Bu ilgi zorbanın, mağdur ve akran grubu içindeki gücünü korumasına hizmet eder. Zorba, kendisini seyreden akran grubunu da etkileyebilir. Zorbaca davranışları seyredenler, heyecanlanabilir ve zorbalığa katılabilirler. Kızlara nazaran erkekler seyrettikleri zorbalık durumlarına daha fazla aktif olarak katılmak eğilimindedirler. Öte yandan, seyreden grup bu olaylara müdahale ettiklerinde olayları durdurabilmektedirler. Okul bahçesinde yapılan gözlemlerde bu tür olaylara akranların öğretmenlere göre daha fazla müdahale ettikleri gözlenmiştir. Ancak, zorbaca davranışlara sürekli şahit olan bireyler zorbalığa karşı duyarsızlaşabilir ya da bu davranışları normal olarak kabul edebilirler (Paul ve diğ., 1997; akt, Ayas, 2008:26).

Eliot (1992), zorbalık olaylarına şahit olan çocukların, bu zorbaca davranışlardan olumsuz şekilde etkilendiklerini belirtmektedir. Çoğu yaşanan bu olumsuz olayı durdurmadığı için suçluluk hissederken, mağdur durumundaki çocuğa nasıl yardım etmesi gerektiğini bilmezler. Seyircilerin bazıları olaya müdahale eder, bazıları ise mağdurun başına gelenlerin kendi başına da gelebileceğini düşünerek müdahale edemezler. Seyirci konumundaki öğrenciler ileride aynı duruma düşmekten korkarlar, kızgınlık, intikam hissi ve çaresizlik duygularını yaşarlar. Ayrıca Sharp ve Smith, (1994), seyircilerin izledikleri zorbalık olaylarından olumsuz pekiştireç alabileceklerini ve bunun sonucunda istediklerini elde etmenin en etkili, en kısa yolunun zorbalık olduğunu öğrenebilir. Böylece zorbalık öğrenciler arasında yaygınlaşabilir ve normal olarak kabul edilebilir

1.7. Okul Zorbalığının Nedenleri

Okul zorbalığına uğramanın temel sebepleri ile ilgili (Hoover ve Ark, 1992) yapmış olduğu araştırmada şu sonuçlara varmıştır:

Erkeklerin zorbalığa uğrama sebepleri; grupla uyum içinde olmama, fiziksel olarak güçsüz olmak, huysuz bir karaktere sahip olmak, anti sosyal olmak, giymiş olduğu kıyafetlerin etkili olduğunu. Kızlar için ise; grupla uyum içinde olmamak, çirkin olmak(yüz güzelliğinin etkileyici olmaması), sık sık ağlamak veya duygusal olmak, aşırı kilolu olmak, derslerinde başarılı olması olarak tespit etmişlerdir (Hazler ve ark, 1992).

Çocukların ve gençlerin zorbaca davranışlar göstermesinde farklı nedenler vardır. Bu nedenlerini Fitzgerald (1999) şu şekilde ifade etmektedir:

- Güvenli aile ortamında bilinmeyen bir grup içersine konan çocuk, bu ortamda yaşamış olduğu çaresizlik duygularının acısını akranlarından çıkarabilir.
- Ortaokula geçen bir öğrenci başarısızlık kaygısı yaşayabilir. Başarısız olacağını düşünerek zorbalık gibi anti sosyal davranışlarda bulunabilir.
- Çocuklar evde şiddeti görerek ve şiddete maruz kalarak şiddet davranışlarını model alarak öğrenir. Çocuk daha sonra ilişki kurduğu çocuklarla da bu şekilde temas kurar.
- Bazı çocukların aileleriyle olan zayıf ilişkisi, çocuğun diğer çocuklara ve yetişkinlere yönelik olumsuz tutum geliştirmesine neden olur.
- Çocuğuna olumsuz davranışlar sergileyen ve onu reddeden bir aile ortamında büyüyen çocuk, başkalarına olumsuz davranışlar sergileyebilir ve başka çocuklara da zorbalık yapabilir.
- Bazı çocuklar kendileri ile ilgili düşük benlik algısına sahiptirler. Başkaları tarafından ilgi görmek ve güçlü olduklarını hissettirmek için saldırgan davranışlar sergileyebilirler.
- Bazı çocuklar gittikleri okulda veya oyun alanlarında zorbaların mağdurları olabilirler. Bu durumda kendilerini güçsüz ve çaresiz hissederler. Bu kötü hislerden dolayı kendilerinden güçsüz olanlara zorbaca davranmaya başlayabilirler.

- Zorbalar, diğer çocukları kendilerinden daha başarılı veya popüler oldukları, daha fazla eşya ve araç gerece sahip oldukları için kıskanırlar. Bu kıskançlık duygusu da çocuklar arasındaki zorbalığın ana nedenlerinden biri olabilir.
- Zorbalar, diğerlerinin başarılarından hoşlanmadıklarından sık sık diğerlerine kızar ve onlara küserler
- Aileye yeni bir üye katıldığında çocuklar arasındaki bu davranış (zorbalık) daha da kötüye gider (akt, Ayas, 2008:24).

1.8. Okul Zorbalığının Yaygınlığı

Okul zorbalığının sıklık derecesini araştıran çalışmalar incelendiğinde okullarda zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranının % 4 ile % 50 arasında değiştiği görülmektedir. Olweus (1991) tarafından Norveç'te yapılan bir araştırmada son iki ayda zorbalığa uğradığını belirten öğrencilerin oranının % 5-9 olduğu bulunmuştur. Bu oranın (Bentley ve Li, 1995) Kanada'da % 21'inin mağdur, %12'sinin zorba olduğu, Portekiz'de ise (Tomas de Almeida, 1999) % 20 ile % 22 arasında değiştiği görülmektedir. Rigby'in (1997), Avustralya'da yapmış olduğu çalışmada denek durumundaki 25.000 öğrencinin 1/7'sinin haftada en az bir kez zorbalığa uğradığını tespit etmiştir.

İrlanda'da 7-13 yaşlarındaki ilkokul öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %10'unun zorba veya mağdur olarak zorbaca eylemlere karıştıkları bulunmuştur (O'Moore ve Hillery 1989). Araştırmalar zorbalığa uğrayan bireylerin oranının %8 ile %46 arasında, zorbalık yapanların oranının ise %3 ile %23 arasında değiştiğini göstermektedir (Menesini ve diğerleri, 1997). Yunanistan'da yapılan araştırmada zorbalığa maruz kalma oranı %15 ve bir diğer çalışmada bu oran %21-%27'sinin fiziksel zorbalığa uğradığı sonucuna varmışlardır (Peteraki, 2001; Kalliotis, 2000). Yunanistan'da yapılan başka bir çalışmada ise 10-14 yaşlarındaki çocukların % 8.2'sinin fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur (Sapouna, 2008). Rigby (1997) Avustralya'da 25.000 öğrenci ile çalışarak her yedi öğrenciden birinin haftada en az bir kez zorbalığa uğradığını yazmıştır. Shure (2000), ABD'nde yaklaşık her yedi öğrenciden birinin, yani yaklaşık 5 milyon öğrencinin ya zorba ya da mağdur olduğunu ve bunların yaklaşık 2.1 milyonunun zorba olduğunu yordamaktadır. Yine ABD'ndeki bir başka araştırmada öğrencilerin %30'unun zorbalıkla bir biçimde ilişkili olduğu ve

bunun da 5,7 milyon öğrenciye karşılık geldiği rapor edilmiştir (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton, Scheidt, 2001).

Nansel ve diğerleri (2001) 15686 öğrenciyle yaptıkları araştırmada öğrencilerin %70.1'i zorba davranışlara seyirci kaldığı, %13'ü zorba davranışlara maruz kaldığı, %10.6'sı zorba davranışlarda bulunduğu ve %6.3'ü hem zorba davranışlara maruz kalırken hem de zorba davranışları gösterdiklerini bulmuştur. Parsons (2005) Kanada'da 6. sınıfa devam eden 2000 öğrenciyle yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin %7 sinin zorba, %9'unun mağdur, %9'unun da hem zorba hem mağdur olduğunu bulmuştur. Elfstrom (2007), yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %68'i yapılan zorba davranışlara seyirci kaldığını, %19'u zorba davranışlara maruz kaldığını, %9'u zorba davranışları sergilediğini ve %4'ü hem zorba davranışlara maruz kaldığını hem de zorba davranışları sergilediğini ifade etmiştir.

Okullardaki zorbalığın yaygınlığı ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda da diğer ülkelerdeki çalışmalardaki sonuçlara benzer sonuçlar bulunmuştur.

Okul zorbalığı konusunda Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2001) tarafından ülkemizde 1999-2000 öğretim yılında beş ayrı lisede, toplam 692 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada; öğrencilerin genel olarak ne kadarının zorbalık olaylarına karıştıkları değil, her bir zorbalık türü ile ne sıklıkta karıştıkları konusunda sayısal veriler elde edilmiştir. Bu araştırma bulgularına göre öğrencilerin %44'ünün sözel, %30'unun fiziksel, %18'inin duygusal ve %9'unun ise cinsel içerikli zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Yıldırım (2001), 140 ilköğretim 4. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada, çocukların %20'sini zorba, %32'sini mağdur ve %29'unu zorba/ mağdur olarak sınıflandırmıştır. Dölek (2002) yaptığı araştırmada mağdur çocukların oranını %8, zorba çocukların oranını %9 olarak bulmuştur. Gültekin (2003) tarafından yapılan çalışmada zorbalığa hedef olan çocukların oranını %14 olarak bulmuştur. Pekel (2004) ise çalışmasında öğrencilerden %9'u zorba, %8'i mağdur, %6,4'ü zorba/ mağdur ve %77'si karışmayan olarak belirlemiştir. Pişkin (2003), 1154 öğrenci ile yaptığı çalışmada öğrencilerin %6,2 zorba, %35 mağdur ve %30 zorba/ mağdur olarak tespit etmiştir. Kapçı (2004), öğrenciler %40 oranında zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yurtal ve Cenkseven (2006)'in ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları araştırmada öğrencilerin %49'u bazen, %16'sı sık sık şiddet içeren davranışlarla karşı

karşıya kaldıklarını belirtirken, öğrencilerden %20'si bazen, %3'ü sık sık şiddet içeren davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Yapılan başka bir araştırmada ise ilköğretim öğrencilerinin %23'ünün zorbalık olaylarına karıştığı tespit edilmiştir.

1.9. Zorbalığın Meydana Geldiği Yerler

Yapılan araştırmalar, zorbalık davranışının okulun çeşitli yerlerinde farklı sıklıklarda meydana geldiğini göstermektedir. Okul yolunda, okul bahçesinde, koridorda, lavaboda, sınıfta zorbalıklar yaşanmaktadır. Öğrencilere güvenli bir okulda öğrenim görme imkânı tanınması açısından, okulun zorbalık açısından riskli bölgelerini tespit etmek ve tedbirleri bu bilgiler doğrultusunda almak önemlidir.

Mellor (1997), İskoçya liselerinde zorbalık olaylarını ele aldığı çalışmasında, okulda zorbalığın genellikle okulun hangi alanlarında meydana geldiğini de araştırmıştır. Örnekleme oluşturan 942 öğrenciden % 48'i zorbalık türü olayların çoğunlukla okulun oyun alanlarında ve % 28' de genellikle sınıfta ortaya çıktığını söylemiştir. Kalliotis'in (2000), Yunan ilkokul öğrencileri üzerine yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin %68'inin oyun alanında, %22'sinin sınıfta, %10'unun ise okul koridorlarında zorbalığa uğradıkları bulunmuştur (Kalliotis 2000). Keele Üniversitesi'nden ve diğerleri (2000), 25 ortaokul ile işbirliği içerisinde yapmış oldukları çalışmada, sözel, fiziksel ve mal-ihlali zorbalığının etkilerini ve sonuçlarını incelemiştir. Sonuçlar, zorbalık kapsamında okulda meydana gelen ve sözel zorbalık olarak kabul edilen alay etmelerin % 50'lik ve beyan edilen fiziksel zorbalığın % 21'lik bir bölümünün sınıfta gerçekleştiğini göstermektedir. Kız öğrenciler arası sözel ve fiziksel zorbalığın % 45'lik bir oranla da okulun oyun alanlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Sataşma türü zorbalık olayları okulun yemekhanesi ve koridorlarında yaygın bir biçimde gerçekleşirken; fiziksel zorbalık türü olayların, öğretmen gözetiminin etkili olduğu alanlarda azaldığı görülmektedir. Erkek öğrenciler, daha çok okulun oyun alanlarında zorbalık mağduru olurken; kızlar ise daha çok okulun koridorlarında saldırıya uğramaktadır. Fiziksel zorbalığın en fazla gerçekleştiği okul dışı alanlarda ise, hem kız, hem de erkek öğrencilerin saldırıya maruz kalma oranları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır. Kırsal kesimden gelen öğrencilerin zorbalık sorununu en fazla yaşadıkları yer ise, okul servisleridir (akt, Koç, 2006:55). Dake,

Price, Telljohann ve Funk (2003) zorbalığın okulda en fazla bahçede meydana geldiğini, burayı sınıf ve koridorların izlediğini bildirmişlerdir.

Türkiye'deki çalışmalar incelendiğinde; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2001) tarafından yapılan araştırmada elde edilen bulgular, diğer araştırmaların aksine Türk lise öğrencilerinin en fazla oyun alanında değil, sınıfta zorbalığa uğradıkları (%28) bulunmuştur. Bu araştırmaya göre, Türkiye'deki öğrenciler ikinci olarak koridorda (%17), üçüncü olarak okul dışında (%16) ve dördüncü olarak ise oyun alanında (%14) zorbalığa uğramaktadırlar. Kartal ve Bilgin'in (2008), zorbalığın yapıldığı yerlere ilişkin bulguları; öğretmenlerin zorbalığın sırayla en çok bahçede (%77,8), sınıf, koridor ve okula gidiş dönüş yolunda yaşandığını; öğrenci (%33,8) ve velilerin (%45,3) ise zorbalığın en çok sınıfta yaşandığını, bunu bahçenin izlediğini bildirdiğini göstermektedir. Ayrıca öğrenci ve velilerin çok düşük bir oranda (%4,8 ve %5,3), öğretmenlerin ise %22'sinin zorbalığın okul tuvaletlerinde yapıldığını rapor etmişlerdir. Yurtal ve Cenkseven (2007) ise zorbalığın en çok okul bahçesinde gerçekleştiğini belirtmektedirler.

Yapılan çalışmalar ışığında Türkiyede'ki zorbalık olaylarının genellikle okulun içersinde meydana geldiği görülmektedir. Zorba öğrencilerin, zorbalık yapmalarına uygun yerlerin genellikle okulun kontrolsüz alanlarında daha rahat gerçekleştirmektedirler. Okulun zorbalık olaylarının yaşanabileceği bölgeleri tespit edilip, kontrol altına alındığında zorbalık davranışlarını önleme ve müdahale etme konusunda yardımcı olabilir.

1.10. Yaş ile Zorbalık Arasındaki İlişki

Zorbalık-yaş ilişkisini ortaya koyan araştırma bulguları genel olarak yaşla birlikte zorbaca eylemlerde bulunma sıklığının, akran zorbalığı bildirimlerinin azaldığını ve zorbalık türünün değiştiğini göstermektedir (Boulton ve Underwood, 1992; Pateraki ve Houndoumadi, 2001; Eslea ve Smith, 1994). Nansel ve arkadaşları (2001), büyük yaştaki çocukların küçük yaştaki çocuklara göre daha az sıklıkta zorbalık yaptıklarını bulmuşlardır. Olweus (1995), öğrencilerin zorbalık yapma düzeylerinin ilköğretim birinci kademesinde fazla görüldüğünü, fakat ikinci kademde en yüksek düzeye çıktığını, lise yıllarının ilk yıllarından başlayarak azalmaya geçtiğini tespit etmiştir.

Zorbalığın yaşla birlikte azalacağını belirten araştırmacılar bunun sebeplerinin; öğrencilerin yaşla birlikte fiziksel ve zihinsel gelişmeleri ile karşılaştıkları zorbalık türü davranışlarla baş etme yenteneklerinin geliştiğini ve küçük yaş grubundaki çocukların zorbalık türü davranışların toplumda sosyal kabul görmediğinin farkında olmadıkları için ilişkilerinde zorbalık yapmaya daha sık tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Bazı araştırmacılar ise, yaş büyüdükçe zorbalığın azalmadığını sadece zorbalık türünün değıştiğini, fiziksel zorbalığın yerine ilişkisel ve sözel zorbalık eğilimlerinde artış olduğunu belirtmektedirler (Andreou, 2000; Craig, 1998).

Alikaşıfoğlu ve arkadaşları (2007), 9. sınıf öğrencilerinin 10. ve 11. sınıf öğrencilerine göre daha fazla zorbalığa uğradıklarını, yaş büyüdükçe zorbalığa uğrama durumunun azaldığını bulmuşlardır. Gültekin'in (2003) yapmış olduğu çalışmada; yaş büyüdükçe zorbalık türünün değıştiğini; küçük yaşta daha çok fiziksel zorbalığa uğramaları ön plana çıkarken, yaş ilerledikçe ilişkisel zorbalığa uğramanın daha belirginleştiğini bulmuştur. Dölek (2002), tarafından yapılan çalışmada, kendi sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa uğrama oranlarının, yüksek sınıftaki öğrenciler tarafından zorbalığa uğrama oranlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bazı araştırmacılar ise yaşla birlikte zorbalığın değıl, zorbalığa maruz kalmaya ilişkin bildirim oranının azaldığını belirtmektedir (Kapıcı, 2004).

1.11. Cinsiyet ile Zorbalık Arasındaki İlişi

Araştırma bulguları kullanılan zorbalık türü açısından da, cinsiyetler açısından farklılık bulunduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları erkeklerin daha çok fiziksel zorbalığı; kızların ise daha çok dolaylı zorbalığı uyguladıklarını göstermektedir (Olweus, 1999).

Yapılan araştırmalar, genel olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıklarını (Warden ve McKinnon, 2003; Boulton ve Underwood, 1992; Rigby ve Slee, 1999; Rigby, 2000) ve erkek ve kız öğrencilerin zorbalığa uğrama biçimlerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Banks (1997), erkek öğrencilerin daha çok doğrudan zorbalık yaptıklarını, kızların ise daha çok dolaylı zorbalık yaptıklarını tespit etmiştir. Araştırmalar kız öğrencilerin söylenti çıkarma, gruptan dışlanma, iftiraya maruz kalma, arkadaşlık ilişkilerinin manipüle edilmesi gibi

dolaylı zorbalığa; erkek öğrencilerin ise fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca erkekler değişik sınıflardaki kız ve erkek öğrencilere zorbaca davranışlarda bulunurken, kız öğrencilerin ise daha çok kendi sınıfındaki veya aynı yaştaki kız öğrencilere zorbaca davranışlarda buldukları görülmüştür (Pateraki, ve Houndoumadi, 2001; Rivers ve Smith, 1994; Reid, Monsen, ve Rivers, 2004). Mellor'un (1999), okul zorbalığı ile ilgili çalışmasında; erkeklerin % 50'sinin ve kız öğrencilerin de 1/3'ünün zorbalık yaptıklarını ya da zorbalığa uğradığına ait bulgular tespit edilmiştir. Fakat bu bulguların yanında farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar da mevcuttur.

Başka bir grup araştırmacı ise; zorbalığa uğrama konusunda kız ve erkekler arasında bu tür bir farklılığın olmadığını (Karatzias, Power ve Swanson, 2002; Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002) belirtmektedir. Türkiye'de (Dölek, 2002; Uludağlı-Pekel ve Uçanok, 2005) cinsiyet ve zorbalık arasında anlamlı farklılıklar bulunamamışlardır.

1.12. Sosyo Ekonomik Durum ile Zorbalık Arasındaki İlişki

Çocukların yaşadıkları çevrenin onların davranışları üzerinde doğrudan etkileri vardır. Uygun olmayan aile ortamı, öğrencilerin kişilik gelişimi için gerekli duygusal desteği çok az sağlamaktadır. Bu durum çocukların okuldaki başarısını ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir (Sayın, 2001). Aile gelişmekte olan çocuk ve ergen için hem sosyalleşme hem de koruyucu bir çevre işlevi görmektedir. Erken dönem aile sosyalleşmesi, çocukların akranları ve öğretmenleriyle olan ilişkilerinin doğasını etkileyen sosyo-duygusal ve bilisel becerilerin ilk adımlarını atmalarını sağlar. Ebeveynler okul seçerek, onları ev dışındaki aktiviteler için cesaretlendirerek ve akran ilişkileriyle okul performansını izleyerek insanlar arası ilişkilerin doğasına etki ederler. Bu izleme fonksiyonu çocukluğun son dönemleri ve ergenlik boyunca özellikle oldukça elverişsiz ve yüksek riskli çevrelerde koruyucu bir işlev göerek artan şekilde önemli hale gelir (Straus, 1994; akt, Sarıbeyoğlu, 2007). Araştırmalarda aile bireyleri arasındaki anlaşmazlıklar, çocuğa yönelik otorite, sert tutum ve disiplin uygulamaları çocuğun zorbalığa eğilimini arttırdığını, ailenin sosyo-ekonomik durumunun ve ailenin eğitiminin düşük olmasının çocukta çeşitli davranış problemlerine neden olduğunu göstermiştir (Baldry ve Farrington 2000; Mizell-Christie 2003). Türnüklü ve Şahin (2004) alt sosyoekonomik çevrelerde eğitim gören öğrencilerin daha çok psikolojik ve

fiziksel şiddet ögesi ağır basan bir ortamda sosyalleşebileceklerini ve bu durumun, onların yetişkin olduklarında da kullanacakları çatışma çözme stratejilerin ve taktiklerin bir habercisi olabileceğini bildirmişlerdir. Schlack ve Hölling'in (2007), sosyo-ekonomik durumlarına göre zorbalığa uğrama oranlarını; üst sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilerin daha az zorbalığa uğradıklarını bunun yanında düşük sosyo-ekonomik durumdaki öğrencilerin daha fazla zorbalığa uğradıklarını bulmuşlardır.

Konu ile ilgili araştırmaların sonuçları genel olarak sosyo-ekonomik durumu düşük ailelerin bulunduğu çevredeki okullarda zorbalık olaylarının daha yaygın olduğunu tespit edilmiştir (Whitney ve Smith, 1993). Bunun yanında Glover ve arkadaşlarının (2000), çalışmalarının sonuçları da; ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile öğrencilerin zorbalık yapma davranışları arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Kapçı'da (2004), sosyo-ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenleri açısından gruplar arasında belirgin farklılıklar bulamamıştır. Yalnızca, orta sosyo ekonomik düzeyden gelen çocukların bedensel zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları görülmüştür. Pişkin'in (2003) araştırması ise, ilköğretim öğrencileri arasında zorbalığın üst sosyo-ekonomik gruba mensup öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Mağdur ve hem mağdur, hem de zorba olan öğrencilerin büyük bir bölümü ise, alt ve orta sosyo-ekonomik gruba mensup öğrencilerden oluştuğunu göstermektedir.

Çetinkaya ve arkadaşları (2009), üç farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okulu öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada; üç okulda da öğrenciler bedensel zorbalık türlerinden en sık 'itme', sözel zorbalık türlerinden 'ad takma', cinsel zorbalık türlerinden 'elle rahatsızlık verme' davranışına maruz kalmaktadır. Duygusal zorbalık türlerinden sosyo-ekonomik düzeyi yüksek okulda 'eşyaya zarar verme', sosyo-ekonomik düzeyi ortaokulda 'küçük düşürme' ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük okulda 'ayrımcılık yapma' davranışı en sık rastlanan zorbalık türüdür. Üç sosyo-ekonomik düzeydeki okulda, özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan okuldaki öğrencilerin, zorbalığa maruz kalma ile depresyon düzeyinin arttığı ve benlik saygısı düzeyinin azaldığı saptanmıştır.

1.13. Okul Zorbalığının Sonuçları

Okul zorbalığının olumsuz etkileri sadece mağdur öğrenciler üzerine değil, aynı zamanda zorba durumunda olan öğrenciler üzerine de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Okullarda zorbalığa maruz kalan çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda bu çocuklarda; fiziksel, psikolojik, sosyal, akademik ve sağlıkla ilgili olmak üzere değişik olumsuz ve kalıcı etkilerinin olduğunu göstermektedir (Rigby 2003). Bu etkilerin okul yılları ile sınırlı kalmayıp, etkilerinin sonraki yıllarda da sürdürdüğünü ortaya koymaktadır (Olweus).

Bununla birlikte zorbalığın öğrencilerin okula gelmek istememesine (Rigby, 2003; Andreou, 2000; Nishina ve Juvonen, 2005), akademik başarılarının düşmesine (Dake, Price ve Telljohann, 2003; Nansel ve diğerleri, 2001; Hanish ve Guerra, 2000; Woods ve Wolke, 2004; Cornell ve Brockenbrough, 2004; Glover, Gough, Johnson, Cartwright, 2000; Akiba ve Han, 2007; Estell, Farmer, ve Cairns, 2007; Stein, Dukes, ve Warren, 2007), öz saygılarının olumsuz biçimde etkilenmesine (Jankauskiene, Kardelis, Sukys, Kardeliene, 2008), depresyon ve kronik hastalıklar gibi sorunların oluşmasına (Baldry, 2000; Fleming ve Jacobsen, 2009) neden olduğu, hatta bazen intihar vakalarının ortaya çıkmasına yol açtığı (Carney, 2000; Roland, 2002; Rigby ve Slee, 1999; Hazler ve Denham, 2002; Fleming ve Jacobsen, 2009) bildirilmektedir.

Hazler, Hoover ve Oliver (1992) öğrencilerin %20'sinin okulda geçirdikleri gün boyunca zorbalığa maruz kalma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Okuldan zevk almayan ve zorbalığa maruz kalmaktan korkan bazı öğrenciler de okuldan ayrılmayı tercih etmektedirler. İskoçya'da yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %11'i okullarındaki zorbalık olayları nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir (Mellor, 1999; akt, Ayas, 2008:31). Amerika Birleşik Devletleri'deki 8. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerinin en az %7'sinin uğradıkları zorbalık olaylarından dolayı ayda en az bir kez devamsızlık yaparak, okula gitmek yerine evde kalmayı tercih ettiklerini saptanmıştır (Banks, 1997). Borg (1998) zorbaca davranışların çok sık görüldüğü sınıflarda, öğrencilerin kendilerini güven içinde hissetmediklerini ve genel olarak da okul yaşamından ve okulda yürütülen faaliyetlerden zevk almadıklarını belirtmektedir. Zorbalığa maruz kalma, mağdur öğrencilerin sosyal olarak dışlanmalarına yönelik eğilimleri artırmaktadır. Bu

öğrencilerin akranları, sosyal izolasyona maruz kalmamak ve zorba öğrencilerin hedefi haline gelmemek için onlarla iletişim kurmaktan kaçınmaktadır (Batsche ve Knoff, 1994).

Paul ve diğerleri (1997), mağdur durumunda olan çocukların genelde huzursuz, kederli, üzgün, toplum içine giremeyen ve fiziksel olarak dengesiz davranışlar sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Yine bu çocuklar ilerleyen dönemlerde bir takım gelişim bozuklukları sergilemeleri nedeniyle risk altındadırlar. Suç işleme, işsizlik, bunalım, korku, yetişkinlik döneminde giderek azalan başarı ve beceri yetileri zorba davranışlara maruz kalan çocuklarda görülen sorunlardan sadece bir kaçıdır (Akt, Ayas, 2008).

Araştırma sonuçlarında mağdur öğrencilerin ortak özelliklerini şöyle sıralamışlardır (Batsche ve Knoff, 1994; Olweus, 1993; Whithney ve Smith, 1993):

- Çekingeng davranışlar göstermek (okulu asmak ve okulda belli bölgelerden uzak durmak),
- Akademik başarılarında düşüşler,
- Özgüvenlerini yitirme,
- Bazı durumlarda evden kaçmak, intihara teşebbüs ve zorbayı öldürme isteği,
- Öğrenmeye karşı ilgi ve dikkatlerinin kaybolması,
- Fiziksel ve psikolojik stres belirtileri
- Yetişkinlik evrelerinde depresyon,
- Oldukça fazla korku, kaygı, suçluluk, utanma, çaresizlik duyguları hisseder,
- Korkularını eve taşıma ve aile ilişkilerinin bozulması ve tüm toplumun bu durumdan olumsuz olarak etkilenmesi (Akt, Çinkır, 2006:6).

Zorba ve mağdur problemleri ile karışmanın sonuçları üzerine yapılan araştırmalar, genellikle bireylerin olumsuz ruhi ve fiziki sağlık durumlarına önem vermektedir. Bu durum sonucu oluşan olumsuz sağlık koşulları dört kategoride tanımlanmaktadır (Rigby, 2003).

Düşük Psikolojik İyi Olma Hali: Bu genel mutsuzluk hali, düşük benlik saygısı, üzüntü ve sinirlilik gibi genellikle hoş olmayan ancak çok fazla acı verici olmayan düşünce biçimlerini kapsamaktadır.

Düşük Sosyal Uyum: Bu normal olarak birinin sosyal çevresine yönelik isteksizlik duygusu, okullu sevmeme, yalnızlık, yalıtılmışlık, devamsızlık hallerini kapsamaktadır.

Psikolojik Acı: Yüksek kaygı, depresyon ve intihar düşüncesini içermektedir.

Fiziksel İyi Olmama Durumu: Tıbbi olarak tanısı konmuş hastalıkların kanıtı olan fiziksel rahatsızlığı gösterir. Aynı zamanda psiko-somatik belirtiler de bu kategoride yer almaktadır.

Pişkin (2003) ve Pişkin ve Ayas (2005) tarafından yapılan çalışmalarda da, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin önemli bir bölümünün okul sevgilerinin azaldığı, zorba öğrenciler yüzünden okula gitmekten korktukları saptanmıştır. Zorbalığa en çok maruz kalınan ergenlik dönemi, tutum ve davranışların, ruhsal uyumun ve sosyal ilişkilerin değişken olduğu bir dönemdir. Bu dönemde kişi ailesinden ve arkadaş çevresinden, özellikle sağlığı üzerinde etkili olan negatif sosyal ilişkilerden kolayca etkilenir. Zorbalığa maruz kalma kişilerin sağlığını ve okul yaşamını sadece geçici bir dönem için etkilemez. Bu tür davranışlara maruz kalan öğrencilerin devamsızlıklarının arttığını, başarılarının düştüğünü, benlik saygılarının olumsuz olarak etkilendiğini, çocukluk yıllarında yaşanan bu zorba davranışların etkisinin bazen yetişkinlikte bile sürebildiğini ortaya koyan çalışmalar vardır (Furniss, 2000). Nitekim Olweus, 1993 yılında tamamladığı çalışmasında 6. ve 9.sınıflarda okuyan ve zorba davranışlarda bulunan öğrencilerin 24 yaşına gelene kadar % 60'ının en az bir suçtan, %35-40'ının ise en az üç suçtan dolayı mahkum olduğunu bulmuştur (Olweus, 1995).

Alikaşifoğlu ve arkadaşlarının (2007), yapmış olduğu araştırmada; pasif olarak zorbalığa uğrayan çocukların, zorbalık yapan ve zorbalık olaylarında yer almayan çocuklardan daha çok duygusal sorunlar (anksiyete /depresyon, somatik yakınmalar ve içe kapanma), gösterdikleri saptanmıştır.

Araştırmalar incelendiğinde, zorbalık olaylarının, bu olaylara karışan kişilerde fiziksel, psikolojik ve akademik birçok olumsuz etki oluşturduğu ve bu etkilerin kısa süreli

olabileceği gibi uzun süreli de olabileceği görülmektedir. Zorbalığın bireyler üzerinde oluşturduğu bu olumsuz etkiler dikkate alındığında, okullarda yaşanan bu olayların önlenmesi için okul personeli ve velilerin konuyu ciddiye alarak okullardaki zorbalık olaylarına gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir (Ayas, 2008:37). Zorbalığın çocuklara hem stres, hem de zarar vermesinin yanı sıra, çocuklukta yaşanan zorbalığın olumsuz etkilerinin yetişkin yaşamında da devam edebildiği, zorbalıktan yalnızca mağdurların değil, zorbaların da olumsuz biçimde etkilendiği de belirtilmektedir (Farrington, 1993; akt.: Ahmed ve Braithwaite, 2004).

Zorbalık olgusunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul yıllarıyla sınırlı kalmayıp yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etmekte, yetişkinliğe de taşınma riski yüksek görülmektedir. Zorbalık, hem zorbalı, hem de mağdurları olumsuz etkilemektedir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler; kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları, depresyon, okulu sevmeme ve akademik başarıda düşüş, kendini değersiz ve mutsuz hissetme, dışlanmışlık ve yalnız kalma gibi sorunlar yaşamaktadır (Göker. 2009:511).

1.14. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Okul zorbalığı ile ilgili ilk çalışmalar İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır. Okul zorbalığını ilk ele alan kişi, okul bahçelerinde çocukların davranışlarını gözleyen Heinemann'dır. Heinemann'ın yapmış olduğu çalışmalara halkın göstermiş olduğu ilgi üzerine, 1970'lerde Olweus, İskandinav ülkelerinde öğrenci, öğretmen ve velileri de içine alan geniş kapsamlı çalışmalarını başlatmış ve okul zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar giderek artan bir önem kazanmıştır. Olweus, bu alanda gittikçe artan bir biçimde çalışmalarını sürdürmüştür 1980'lerde bu çalışmalara Besag'da katılmıştır. 1980'li yıllardan günümüze son yirmi yıl içerisinde, okul zorbalığının sıklığını, şiddetini ve zorbalığa neden olan bireysel ve çevresel faktörleri belirlemeye yönelik çok sayıda araştırma yayınlanmıştır (Besag 1995; Olweus, 1978, 1980, 1991, 1999 akt, Koç 2006).

Johnston, Malley ve Bachmen (1993)'ın yapmış oldukları bir araştırmada 8. sınıf öğrencilerinin %16'sinin bazen ya da çoğu zaman okulda kendilerini güvensiz hissettiklerini ve 8. Sınıf öğrencilerinin %7'sinin bir önceki ay kendilerini güvensiz hissettiklerinden korunmak için okula gitmediklerini belirtmiştir. Yine öğrencilerin

%20'si okul bahçesindeki bazı yerlerden uzak durduklarını ve %8'inin okulla ilgili her şeyden uzak durduklarını belirtmişlerdir (akt, Satan, 2006:32).

Olweus (1995), İngiltere okullarında yapmış olduğu bir çalışmada; öğrencilerin % 15'nin zaman zaman ve %5'inin ise ciddi bir biçimde ve sürekli olarak zorbalık sorunuyla karşı karşıya bulduklarını belirlemiştir. Nansel ve arkadaşları tarafından (2001), yapılan bir çalışma da, A.B.D.'de 6-10. sınıflar arası öğrencilerin yaklaşık olarak % 30'nun ya zorba ya da mağdur olarak bu tür bir deneyime sahip bulduklarını göstermektedir.

Schwartz ve arkadaşları (2002)'de Güney Kore'de 122 çocukla ve (2001)'de Çin'de 296 çocuk ile çalışmalar yaparak; zorbalık ile düşük akademik performans, yalnızlık ve çekingen davranışlar arasında ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmanın sonucunda her iki ülkede de akran zorbalığının batı kültürleri ile paralellik gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Rigby (2003), Okul zorbalığının sonuçları ile ilgili araştırmasında; zorbalığın olumsuz etkilerinin (sosyal, psikolojik, fiziksel sağlık, akademik) sadece mağdur öğrencilerde değil, aynı zamanda zorba öğrencilerde de görüldüğünü ve bunun hayatının ileriki yıllarında da etkisini sürdürdüğünü tespit etmiştir.

Wynhausen (2001), okul zorbalığı ile ilgili bir makalesinde, öğrenciler arasındaki zorbalık türü olayların Avustralya'da diğer birçok ülkeden daha yaygın olabileceğini belirtmektedir. Benzer bir biçimde okul zorbalığı ile ilgili bir kitabın ortak yazarlarından birisi olan Slee'de, uluslararası bir karşılaştırmada analize dahil edilen 22 ülke arasında öğrenciler arası zorbalık olaylarının yaygınlığı açısından düzey olarak Avustralya'nın İtalya ve İspanya'nın önünde yer aldığını vurgulamaktadır. Bu sonuç, okul zorbalığı konusunda kendisini özel bir konumda gören ve değerlendiren Japonya'dan bile daha kötüdür (Colman, 2001: akt, Koç, 2006:55).

Joan ve arkadaşları (2004), A.B.D.'de 17 okul, 65 sınıf ve 1382 öğrenciyi kapsayan ilkokullarında "Öğretmenlerin sınıf yönetimi hakkındaki fikirleri ile sınıfın sosyal yapısı ve zorbalık arasındaki ilişki." konulu araştırmalarının sonucunda, sınıfın sosyal yapısının zorbalık davranışları ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Sınıf

yönetiminin ve sınıfın sosyal yapısının, diğer çocuklara zorbalık yapmak üzerinde doğrudan ve çeşitli şekillerde etkisi olduğu bulunmuştur.

Schlack ve Hölling'in (2007), Almanya'da 3382 erkek, 3237 kız öğrenci ile yapmış oldukları "Öznel ve kişisel raporlarına göre çocukların ve ergenlerin fiziksel zorbalık deneyimleri." konulu araştırmada, 12 ay içerisinde fiziksel zorbalık eğilimleri test edilmiştir. Bu sonuçlara göre; erkeklerin %19.6'sı, kızların %9.9'u fiziksel zorbalık uygulayan konumunda olduklarını, erkeklerin %5.2'si, kızların %3.9'u mağdur konumda olduklarını, erkeklerin %7.6'sı, kızların %3.6'sı hem zorba hem de mağdur konumda olduklarını tespit etmişlerdir.

Klomek ve arkadaşları (2008), Finlandiya'da yapmış oldukları erkek çocukları arasında yaşanan zorbalık ve şiddetin sonradan intihar ve depresyon eğilimleri ile ilişkisi ile ilgili araştırma yapmışlardır. Bu araştırmada 1981 yılı doğumlu 2348 erkek çocuğu örneklem olarak, 8 yaş grubundayken ki zorbalık ve şiddet bilgileri kendisinden, ailesinden ve öğretmen raporlarından toplanmış; intihar eğilimi ve depresyon eğilimleri askere çağırılma sınavları sırasında değerlendirilmiştir. Sonuçlarında; sık sık zorbalık yapan ve zorbalığa uğrayan çocuklar arasındaki depresyon ve intihar eğilimi, zorbalık yapmayanlara ve zorbalığa uğramayanlara göre daha çok bulunmuştur.

Frank ve arkadaşları (2009), ekonomik eşitsizlik ve okullardaki zorbalık konulu 37 ülkedeki ergenler arasındaki araştırmada; yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerdeki ergenlik öncesi çocuklar arasındaki zorbalık düzeyleri, düşük gelir eşitsizliğine sahip ülkelerden çok daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

A.B.D'deki okulların %97'si zorbalığı önleme ile ilgili programlar geliştirmişler ve uygulamışlardır. Ancak bu problemlerden olumlu sonuç alınanların oranı incelendiğinden en çok uygulanan 85 programdan verimli olanlar sadece on tane dir. Tom Brown çocukların zorbalık ile ilgili bakış açılarını incelediği araştırmasında daha çok okula yeni katılan, şişman, ana kuzusu, ders düşkünü, hasta gibi çocukların zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın daha çok okul içerisinde yapıldığını, çocukların bir zorbalık olayıyla karşılaştıklarında gösterdikleri tepkinin sadece izlemek olduğunu ve mağdurların zorbalığı önlemeye yönelik en sık yaptıkları davranışın kaçmak olduğunu saptamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, okulu bırakan

çocukların %10'unun bırakma sebebi okul zorbalığıdır. Lise öğrencilerinin %20'si zorbalıktan korkmaktadır ve Amerika'da 2 milyona yakın çocuk silah ve bıçak gibi aletler taşımaktadır (Weinhold, 2000; akt, Çayırdag, 2006:38).

1.15. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Güncel ve mühim bir konu olan okul zorbalığı ile ilgili doğrudan ilişkili olarak, Türkiye'de ilk araştırmaları başlatan Dölek, (2002) ve Pişkin'in, (2002) çalışmalarına, bilimsel katkılar sağlamak ve sağlıklı bir toplum yetiştirmek amacıyla araştırmalar devam etmektedir.

Karaman-Kepenekçi ve Çınkır'ın (2001) lise öğrencileri üzerinde yürüttükleri çalışmada; öğrencilerin % 44'ünün sözel, % 30'nun fiziksel, % 18'nin duygusal ve % 9'unun da cinsel zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir. Okulda zorbalığa maruz kalınan alanlara ilişkin veriler incelendiğinde de; öğrencilerin en fazla sınıfta zorbalığa uğradıkları, bunu okulun koridorları ve sonrasında da okul dışı alanlar ile okulun oyun alanlarının izlediği görülmektedir.

Kepenekçi-Karaman ve Çınkır (2003), "Öğrenciler Arası Zorbalık" konulu alan bir başka araştırmalarında; eğitimcilerin okul zorbalığına ilişkin görüşlerini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmaya 32 yönetici ve 92 öğretmen olmak üzere toplam 128 eğitimci katılmıştır. Sonuçlar, % 44 ile bedensel zorbalık olarak nitelendirilen itme, % 30 ile saç kulak çekme ve % 28 ile de bedene yönelik kaba şakaların "çok sık" düzeyinde oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü, % 72 ile silah-bıçak ve benzeri ile saldırı davranışlarının olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Sözel zorbalık olarak nitelendirilen % 46 ile ad takma, % 41 ile alay etme, % 38 ile sürekli takılma ve % 30 ile de laf atmanın da okullarda "çok sık" karşılaşılan davranışlar olduğu yönündedir. Bedensel ve sözel zorbalık kadar yaygın olmasa da, okullarda duygusal zorbalığın da, % 63 ile gruptan dışlama, % 57 ile küçük düşürme, % 54 ile eşyaya zarar verme ve % 50 ile de herhangi bir ayrıma uğramanın da "ara sıra" da olsa yaşandığını göstermektedir. Cinsel zorbalık formunda ise; % 44 ile cinsellik içeren sözler söyleme ve % 23 ile de sarkıntılığın "ara sıra" da olsa gözlemlendiği yönündedir. Eğitimcilerin % 61 ile büyük bir bölümü de okullarında hiç sarkıntılık olmadığını düşünmektedir.

Pişkin (2002) tarafından 1164 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %65'i herhangi bir biçimde (örneğin fiziksel, sözel gibi) zorbalığa uğradıklarını; %37'si de herhangi bir biçimde zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bir ölçeğin kullanıldığı bu uğrama, %16'sı arkadaş grubundan dışlanma ve %13'ü de zorla paralarının ve eşyalarının araştırmada, öğrencilerin %39'u fiziksel, %49'u sözel, %20'si iftira ve dedikoduya alınması ya da eşyalarına zarar verilmesi şeklinde haftada en az bir kez zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada ayrıca haftada en az bir kez zorbalık yaptığını belirten öğrencilerin oranı da yüksek bulunmuştur: Bulgular fiziksel zorbalık yapan öğrencilerinin oranının %20, sözel zorbalık yapanların oranının %22, mağdurlarını gruba almayıp dışlayarak zorbalık yapanların oranının %9, söylenti ve dedikodu çıkarıp yaymak suretiyle zorbalık yapanların oranının %6, öğrencilerin para ve eşyalarını zorla alan ya da diğer öğrencilerin eşyalarına zarar vererek zorbalık yapanların oranının ise %4 olduğu saptanmıştır.

Dölek (2002) tarafından İstanbul ilinde okullarda öğrencilerin zorbalık konusundaki algılarını tespit etmeye ve durum saptaması yapmaya yönelik olan çalışmada şu bulgulara ulaşılmıştır: Öğrencilerin %51'i zorbalığa uğramakta, % 37'si ise zorbalık yapmaktadır. Çocuklar zorbalığa en çok kendi sınıf arkadaşları tarafından uğramaktadırlar (%20). Çocuklara öğretmenlerinin zorbalığı durdurup durdurmadıkları sorulduğunda ise öğrencileri %25'i öğretmenlerinin zorbalık davranışına müdahale ettiğini belirtmiştir.

Pişkin (2003), "Okullarda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı" konusunda Ankara'daki ilköğretim okullarına devam eden 1154 öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada; haftada en az bir kez öğrencilerin %35.1'nin mağdur, % 6.2'sinin zorba ve % 30.2'sinin de hem mağdur, hem de zorba olarak zorbalık türü bir olayda yer aldıklarını saptamıştır. Kapıcı (2004), tarafından yapılan araştırmada ilköğretim dördüncü ve besinci sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri araştırılmıştır. Araştırmaya 99 kız ve 107 erkek olmak üzere toplam 206 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonunda, öğrencilerin % 40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türk Eğitim-Sen (2005) tarafından yapılan ve okullarda yaşanan şiddet ve tacize ilişkin ilköğretim öğrencilerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan araştırmada, öğrencilerin hangi kavramları şiddet, hangi kavramları taciz olarak kavramsallaştırdıkları incelenmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin şiddeti, sözel ve fiziksel şiddet olmak üzere iki kategoride değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre sözel şiddet kategorisinde saygısızlık, küçük düşürülme, emir verme, iftira, yalan ve dedikodu; fiziksel şiddet kategorisinde ise, kavga-dövüş, darp, saç çekme ve yolma, tükürme yer almaktadır.

Pişkin ve Ayas (2005) tarafından yapılan, "Zorba ve Mağdur Lise Öğrencilerinin Utangaçlık, İçedönüklük, Dışadönüklük ve Özsaygı Değişkenleri Bakımından İncelenmesi" konulu betimsel araştırmada ise; mağdur olan öğrencilerinin öz saygı düzeyleri düşük, daha utangaç ve daha içedönük, zorbaların ise mağdurlara göre öz saygı düzeylerinin yüksek ve daha dışa dönük çocuklar olduklarını, utangaçlık düzeylerinin ise daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Koç (2006)'un "Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması" isimli araştırmasında, zorbalık türü olayların genel olarak ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre okulun hangi alanlarında ve ne sıklıkta meydana geldiği saptanarak; öğrencilerin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma düzeyleri cinsiyet, ailenin algılanan gelir düzeyi, algılanan akademik başarı durumu, hatalı davranışın sıklığı, yetişkin etkileri, özsaygı, sürekli öfke, öfkeyi dışa vurma, öfkeyi içte tutma ve öfkeyi kontrol etme düzeyi değişkenleri açısından açıklanmıştır.

Uludağlı ve Uçanok (2005) 5. ve 6. sınıfa giden 701 öğrenci ile yaptığı araştırmada; zorba, mağdur ve zorba/mağdur rollerinde akran zorbalığına karışan çocukların oranını % 23 gibi önemli bir yüzdeyi oluşturduğunu bulmuşlardır. Aynı zamanda hem zorba hem de mağdur çocukların akademik başarılarının daha düşük olduğunu ve arkadaşları tarafından reddedildiklerini bulmuşlardır.

Özen (2006), akran zorbalığına maruz kalmanın olası yordayıcıları ve cinsiyet ile yaşa bağlı değişimleri üzerine bir çalışma yapmıştır. Çocuk yetiştirme stillerinin zorbalığa maruz kalmanın tüm boyutlarında katkısının anlamlı olduğu, olumsuz benlik imgesinin zorbalığa maruz kalmayı beraberinde getirdiği, zorbalığa maruz kalmanın cinsiyete

göre farklılık gösterdiği, ayrıca yaşla birlikte zorbalığa maruz kalma olasılığında da anlamlı azalmalar olduğunu belirtmiştir.

Yurtal ve Cenkseven (2007), araştırmalarında ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığını, türlerini, yaşandığı yerleri, yaşanma zamanlarını ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, yaşları 10-14 yaşları arasında olan, 212'si kız (%49), 221'i erkek (%51) olmak üzere toplam 433 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda okulda daha fazla karşılaşılan zorba davranışların "itildim", "bana küfür edildi", "sevmediğim isimlerle çağrıldım" "benimle alay edildi", "elbiseme veya eşyalarım zarar verildi", "hakkımda dedikodu yapıldı" şeklinde olduğu belirlenmiştir. Zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Zorbalığın en fazla yaşandığı yerin "okul bahçesi" ve en fazla yaşandığı zamanın ise "okuldan eve dönerken" olduğu belirlenmiştir. Okulda zorba davranışlarda bulunanların daha çok erkek olanlar ve yaşça daha büyük öğrenciler oldukları saptanmıştır.

Kartal ve Bilgin (2008) ilköğretim 4. ve 5. sınıflardaki 355 öğrenci, 18 öğretmen ve 150 öğrenci velisi ile yapmış oldukları çalışmada; okulda zorbalıklar yaşandığı ile ilgili en yüksek görüş öğretmenlere ait belirlenmiştir. Zorbalığın yapıldığı yerler görüşünde ise; öğretmenler %78 ile bahçede, öğrenciler %34, veliler %45 ile sınıflarda yaşandığını bildirmişlerdir.

Türkiye'nin çeşitli illerinde gerçekleştirilen araştırmalarda eğitim ortamlarında yaşanan şiddet olaylarının göz ardı edilemeyecek boyutlarda olduğu bildirilmektedir (MEB, 2006).

Okul zorbalığı ülkemizde pek çok boyutu ile araştırılmaya çalışılmaktadır. Fakat okul zorbalığının meydana gelmesinde, öğrenci sayılarının etkisinin olup olmadığını araştıran bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır.

BÖLÜM II: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, örnekleme, araştırmada kullanılan ölçme araçları, araştırmanın işlem yolu, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgiler verilecektir.

2.1. Araştırmanın Modeli

“Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının, Zorbalık Üzerine Etkisi”ni araştıran bu çalışma karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir.

Tarama modeli geçmişte ve halen var olan durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir. İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür düzenlemede, aralarında ilişki aranacak değişkenler, ayrı ayrı sembolleştirilir. İlişkisel özümleme iki türlü yapılır. Bunlar: kolerasyon türü ilişkisi ile ve karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilerdir. Kolerasyon türü aramalarda değişkenlerin birlikte değişip değişmedikleri, birlikte bir değişme varsa, bunun nasıl olduğu öğrenilmeye çalışılır. Karşılaştırmalı (nedensel karşılaştırmalı) ilişkisel tarama ise bir davranış kalıbının olası nedenlerini, bu kalıba sahip olanlarla olmayanları karşılaştırarak bulmayı amaçlar. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama, denemesi olmayan fakat ona en yakın bir araştırma düzenidir. Karşılaştırma yolu ile belli bir sonucun oluşma nedenleri “tek”e indirgenmeye çalışılır (Karasar,1995).

2.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini 2009-2010 eğitim öğretim yılında Sakarya ili Adapazarı, Serdivan ve Arifiye ilçelerinde MEB’e bağlı kamu ilköğretim okullarında eğitim gören ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile lise öğrencileri oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, belirtilen ilköğretim okullarında öğrenim gören 99'u kız, 108'i erkek toplam 207 öğrenci ile belirlenen liselerde öğrenim gören 100'ü kız, 101'i erkek toplam 408 öğrenci oluşturmaktadır. Uygulama yapılan okulların türüne göre, uygulama yapılan okullardaki öğrenci sayısının cinsiyete göre, dağılımı tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Örnekleminin Sosyo-Demoğrafik Özellikleri

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kız	199	49
	Erkek	209	51
Sınıflardaki öğrenci sayıları	25'ten az	79	19
	25-35 arası	138	34
	36 ve üzeri	191	47
Öğrenim gördüğü okul	İlköğretim	207	51
	Lise	201	49
Sosyo-ekonomik durumu	Alt gelirli	35	9
	Orta gelirli	342	83
	Üst gelirli	31	8

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırmada iki farklı ölçek kullanılmıştır. İlköğretim ikinci kademe ve liselerde öğrenim gören öğrencilerin, sınıflardaki öğrenci sayılarının etkileri ile zorbalığa

uğrama ve zorbalık yapma düzeylerini test etmek, ölçümleri belirlemek amacıyla; Yaman'ın (2010) geliştirmiş olduğu "kalabalık sınıflar" ile Pişkin ve Ayas (2007) tarafından geliştirilen "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu" kullanılmıştır.

2.4.1. Kalabalık Sınıflar Ölçeği: Araştırma, tarama modeliyle gerçekleştirilmiş betimsel bir nitelik taşımaktadır. Konuyla ilgili literatür taranmış ve buna dayanarak geliştirilen 30 maddeden oluşan ölçme aracı, kapsam geçerliği için alanda uzmanlaşmış öğretim üyeleri tarafından incelenmiş, onların eleştiri ve görüşleri alınmıştır.

İstanbul ilinde farklı düzeylerdeki ilköğretim ve orta öğretim okullarına devam eden 300 öğrenciye veri toplama aracı dağıtılmış, 115'i geri dönmüş ve tamamı kabul edilir nitelikte bulunan veri toplama araçlarından elde edilen veriler, SPSS 11.0 paket programına aktarılarak istatistik analizleri yapılmıştır. Ölçme aracının 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18 ve 19. maddeleri tersten okunarak yorumlanmıştır. 3'lü Likert tipinde uygulanan ölçme aracında 'hiç katılmıyorum' (1), 'kısmen katılıyorum' (2), 'tamamen katılıyorum' (3), olarak ifade edilmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan veri toplama aracının büyük sınıfların etkilerini ölçebilecek yeterli bir ölçme aracı olduğu varsayılmıştır. Öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin frekans (n) ve yüzde (%) değerleri alınmıştır. Verilerin analizinde $p < .05$ güvenirlilik düzeyi kabul edilmiştir. Öğrencilerin büyük sınıfların etkilerine yönelik görüşleri normal dağılım göstermediğinden, bu çalışmada nonparametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet değişkeni için Mann Whitney U Testi yapıp anlamlı fark bulunanlar yorumlanmıştır. Cinsiyet, sınıf büyüklüğü değişkenleri için Kruskal Wallis Testi kullanılmış, farkın anlamlı olduğu maddelerde, anlamlı farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını belirlemek için de ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U Testi kullanılmıştır (Yaman, 2010).

2.4.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği: Araştırmada ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile lise öğrencilerinin zorbalık yapma, zorbalığa uğrama, zorba-mağdur olma durumlarını belirlemek için; Pişkin ve Ayas (2007) tarafından geliştirilen "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu" kullanılmıştır. Pişkin ve Ayas ölçeğin geliştirilme aşamasını tamamladıktan sonra ölçeği, Ankara ilinde farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki ilköğretim ve orta öğretime okullarının 6,7,8,9,10 ve 11.

sınıflarına devam eden 1900 öğrenciye uygulanmıştır. Bu ölçekler akranlarına “zorbalık yapan” ve “zorbalığa uğrayan (mağdur)” öğrencileri belirlemek amacıyla toplam 53 madde ve altı faktörden oluşmaktadır. ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir; 1-15. maddeler fiziksel, 16-22. maddeler sözel, 23-28. maddeler izolasyon, 29-33. maddeler söylenti yayma, 34-43. maddeler eşyalara zarar verme ile ilgili olarak zorba ve mağduru, 44-53. maddeler ise cinsel zorba ve mağduru oluşturmaktadır. Ölçeğin zorba ve mağdur boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53 en yüksek puan 265’tir. Puanlar arttıkça zorba ve mağdur olma durumu artar.

Akran zorbalığı belirleme ölçeği; “zorba ölçeği” ve “mağdur ölçeği” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, mağdur ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Zorba ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.92, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için 0.83, “sözel zorbalık” alt ölçeği için 0.74, “izolasyon” alt ölçeği için 0.75, “söylenti yayma” alt ölçeği için 0.66, “eşyalara zarar verme” alt ölçeği için 0.79 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için 0.88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin mağdur ve zorba boyutları uyum indeksleri incelendiğinde uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir (Ayas, 2008:87).

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın genel amaçları doğrultusunda hazırlanan, “Kalabalık Sınıflar” ve “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği”nden elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir.

İlk olarak ölçeklerden elde edilen veriler ve kişisel bilgiler birlikte bilgisayarda oluşturulan veri dosyasına aktarılmıştır. Sınıftaki öğrenci sayıları, cinsiyet, okul kademesi ve sosyo-ekonomik durumlarına göre; eğitim öğretim ortamı, sınıf yönetimi, hijyen ve sağlık, sosyal iletişim ve rehberlik yönleri ile zorbalık düzeyi yüksek ya da düşük olan öğrenci grubunu belirlemek üzere puanlarının ortalaması, standart sapması,

minimum ve maksimum değeri hesaplanmıştır. Bu verilerden hareketle ortalamanın 1 standart sapma altı ve 1 standart sapma üstü puanlar belirlenerek zorbalık düzeyi düşük ve yüksek düzeye sahip olanlar belirlenmiştir. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını ortaya çıkarmak ve ölçeklerden elde edilen verilerin cinsiyetlerine, sınıftaki öğrenci sayılarına, ilköğretim-lise ve sosyo-ekonomik göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla t testi yapılmıştır. Boyutlara göre, anlamlı fark yapılan tek yönlü varyans analizi istatistiği kullanılmış, anlamlı farklılıkları belirlemek için scheffe testi yapılmıştır. Verilerin analizinde önem düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Test sonuçlarında $p < 0,05$ olarak çıktığı takdirde grup ortalamaları arasında anlamlı bir fark var demektir. $p > 0,05$ ise grupların puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olmadığı anlaşılmaktadır.

Bilgilerin analizinde elde edilen sonuçlar, araştırmanın denencelerine cevap olabilecek bir düzen içinde tabloladıştırılmış ve bulgular ve yorum bölümünde sunulmuştur.

BÖLÜM III: BULGULAR

Bu bölüm araştırmanın hipotezleri doğrultusunda yapılan analizlerin detaylı sonuçlarını içermektedir. Bu çalışma, öğrenci sayıları ile yaşanan zorbalıklara arasındaki ilişki düzeylerinin incelenmesidir. Ayrıca sınıf kalabalıklığının öğrenci üzerine etkileri, zorbalığa uğrama düzeyleri ve zorbalık yapma düzeylerini; cinsiyete, sınıf mevcutlarına, öğrenim durumlarına ve sosyo-ekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermedikleri de incelenmiştir.

3.1. Sınıf Büyüklükleri İle Sınıf Ortamını Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin sınıf kalabalıklığının, sınıflarına etkileri; eğitim öğretim, sınıf yönetimi, hijyen ve sağlık, sosyal iletişim ve rehberlik boyutlarına göre incelenmiştir. Bu boyutlar yönüyle sınıf kalabalıklığının etkileri; cinsiyete, sınıf mevcutlarına, öğrenim durumlarına ve sosyo-ekonomik durumlarına göre ilişkilerini tespit etmek amacıyla yapılan korelasyondan elde edilen bulgular tablo 2-3-4-5-6-7’de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Kalabalık Sınıf Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ortalama	SS	SH	t	p	
Eğitim öğretim ortamı	kız erkek	199 208	24,37 24,69	4,77 4,98	,34 ,35	-,662	,508
Sınıf Yönetimi	kız erkek	199 208	9,07 8,93	2,25 2,46	,16 ,17	,609	,543
Hijyen ve Sağlık	kız erkek	199 208	5,71 5,71	1,53 1,64	,11 ,11	,013	,990
Sosyal iletişim ve Rehberlik	kız erkek	199 208	13,85 14,47	2,95 3,26	,21 ,23	-1,998	,046*

* p<.05

Cinsiyete göre kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarının düzeylerini karşılaştırmak için yapılan t testinde ortam, sınıf yönetimi ve hijyen-sağlık boyutlarında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Ama sosyal iletişim ve rehberlik boyutunda kızlarla erkeklerin algılarının anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Yani

erkeklerin kalabalık sınıflarda sosyal iletişim ve rehberlik yönüyle, kızlara göre daha olumsuz etkilendiği belirlenmiştir.

Tablo 3. Öğrenci Sayılarına Göre Kalabalık Sınıf Ölçeği Alt Boyutlarının Betimsel İstatistikleri

Kalabalık Sınıflar	Öğrenci Sayısı	N	Ortalama	SS	SH
Eğitim öğretim ortamı	25 den az (1)	79	22,6962	4,57797	,51506
	25 - 35 arası (2)	138	23,5362	4,86033	,41374
	36 ve üzeri (3)	191	26,0366	4,56574	,33037
	Toplam	408	24,5441	4,87364	,24128
Sınıf Yönetimi	25 den az (1)	79	7,7468	2,28411	,25698
	25 - 35 arası (2)	138	8,6304	2,31490	,19706
	36 ve üzeri (3)	191	9,7749	2,12172	,15352
	Toplam	408	8,9951	2,35331	,11651
Hijyen ve Sağlık	25 den az (1)	79	4,8987	1,37370	,15455
	25 - 35 arası (2)	138	5,5942	1,65065	,14051
	36 ve üzeri (3)	191	6,1309	1,47207	,10652
	Toplam	408	5,7108	1,58298	,07837
Sosyal iletişim ve Rehberlik	25 den az (1)	79	14,2152	3,35762	,37776
	25 - 35 arası (2)	138	14,2246	3,16001	,26900
	36 ve üzeri (3)	191	14,1099	3,00411	,21737
	Toplam	408	14,1691	3,12056	,15449

Öğrenci sayılarına göre kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarının düzeylerini karşılaştırmak için yapılan t testinde eğitim öğretim ortamı boyutunda anlamlı farklar görülmüştür. Bu boyutta mevcudu 36 ve üzeri sınıflarda okuyan öğrenciler, sınıf kalabalıklığının eğitim öğretim ortamını olumsuz etkilediği görüşü anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Mevcudu 25'ten az olan sınıflarda eğitim öğretim ortamının olumsuz etkileri en az olduğu görülmüştür. Eğitim öğretim boyutunda sınıflardaki öğrenci sayısı arttıkça, olumsuzlukların anlamlı şekilde yükseldiği

görülmüştür. Sınıf yönetimi boyutunda da anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Öğrenci sayısı 36 ve üzeri olan sınıflarda diğer sınıf büyüklüklerine göre anlamlı farklar görülmektedir. Bu boyutta sınıflardaki öğrenci sayıları arttıkça, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri kalabalık sınıflarda olumsuz etkilendiği öğrenciler tarafından belirtilmiştir. Mevcudu 25'ten az olan sınıflarda bu sorun diğer gruplara oranla en az seviyede olduğu tespit edilmiştir. Hijyen ve sağlık boyutu ile sınıf büyüklükleri arasında da anlamlı bir farklılıklar tespit edilmiştir. Hijyen ve sağlık sorunlarının sınıf kalabalıklığına paralel olarak arttığı görülmüştür. Öğrenci sayısı 36 ve üzeri olan sınıflarda diğer sınıf büyüklüklerine oranla daha fazla hijyen ve sağlık sorunu yaşandığı belirlenmiştir. Hijyen ve sağlık sorunlarının en az yaşandığı sınıflar mevcudu 25'ten az olan sınıflar olduğu görülmüştür. Sınıflardaki öğrenci sayıları ile sosyal iletişim ve rehberlik boyutu arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tablo 4. Öğrenci Sayılarına Göre Kalabalık Sınıflar Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Eğitim öğretim ortamı	Gruplararası	835,435	2	417,717	19,155	,000**	1-3 2-3
	Grup içi	8831,771	405	21,807			
	Toplam	9667,206	407				
Sınıf Yönetimi	Gruplararası	257,582	2	128,791	26,127	,000**	1-2-3
	Grup içi	1996,408	405	4,929			
	Toplam	2253,990	407				
Hijyen ve Sağlık	Gruplararası	87,680	2	43,840	19,047	,000**	1-2-3
	Grup içi	932,193	405	2,302			
	Toplam	1019,873	407				
Sosyal iletişim ve Rehberlik	Gruplararası	1,262	2	,631	,064	,938	
	Grup içi	3962,069	405	9,783			
	Toplam	3963,331	407				

** p< .01

Yapılan tek yönlü varyans analizi istatistiğinde Ortam boyutunda sınıf sayılarına göre, anlamlı fark bulunmuştur. Anlamlı farklılıkların hangi sınıflar arasında olduğunu belirlemek için scheffe testi yapılmıştır. Scheffe testine göre anlamlı fark, sınıf sayısı 25’den az ile 36 ve üzeri olan gruplar ve 25-35 arası ile 36’dan fazla olan gruplar arasındadır. Ayrıca sınıf yönetimi boyutu ve hijyen ve sağlık boyutunda da tüm gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Öğretim Kademesine Göre Kalabalık Sınıflar Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Öğrenim Durumu	N	Ortalama	SS	t	p
Eğitim öğretim ortamı	İlköğretim	207	24,3913	4,62859	-,642	,521
	Lise	201	24,7015	5,12059		
Sınıf Yönetimi	İlköğretim	207	9,3043	2,19203	2,715	,007**
	Lise	201	8,6766	2,47384		
Hijyen ve Sağlık	İlköğretim	207	5,5845	1,44523	-1,638	,102
	Lise	201	5,8408	1,70720		
Sosyal iletişim ve Rehberlik	İlköğretim	207	13,7440	3,17563	-2,816	,005**
	Lise	201	14,6070	3,00828		

** P< .01

İlköğretim ve lise öğrencilerinde kalabalık sınıfların etkilerinin düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin yapılan t testinde sınıf yönetimi ve rehberlik boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunurken, ortam ve hijyen ve sağlık boyutlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sınıf yönetimi boyutunda ilköğretimde daha fazla kalabalık sınıf etkisi

yaşanırken, rehberlik boyutunda liselerde daha fazla kalabalık sınıf etkisi yaşandığı gözlenmiştir.

Tablo 6. Ekonomik Durum Düzeyine Göre Kalabalık Sınıf Etkileri Yaşanma Düzeyi Ortalamaları

		N	Ortalama	SS	SA
Eğitim öğretim ortamı	altgelir	35	23,8571	3,72703	,62998
	ortagelir	342	24,5146	5,01126	,27098
	üstgelir	31	25,6452	4,38595	,78774
	Toplam	408	24,5441	4,87364	,24128
Sınıf Yönetimi	altgelir	35	9,0286	2,00713	,33927
	ortagelir	342	8,9181	2,38747	,12910
	üstgelir	31	9,8065	2,24231	,40273
	Toplam	408	8,9951	2,35331	,11651
Hijyen ve Sağlık	altgelir	35	5,6000	1,43895	,24323
	ortagelir	342	5,6784	1,57754	,08530
	üstgelir	31	6,1935	1,75915	,31595
	Toplam	408	5,7108	1,58298	,07837
Sosyal iletişim ve Rehberlik	altgelir	35	13,8857	2,84679	,48119
	ortagelir	342	14,1170	3,10865	,16810
	üstgelir	31	15,0645	3,48268	,62551
	Toplam	408	14,1691	3,12056	,15449

Sosyo-ekonomik duruma göre kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarının düzeylerini karşılaştırmak için yapılan t testinde eğitim öğretim ortamı boyutunda anlamlı farklar görülmüştür. Kalabalık sınıflardan en fazla üst gelirli öğrenciler olumsuz etkilenirken, alt gelirli öğrencilerin ise bundan en az etkilendiği görülmüştür. Orta gelirli aileler ise bu durumdan diğer guruplara göre orta düzeyde etkilendiği gözlenmiştir. Sosyo-ekonomik durum ile sınıf yönetimi arasında üst ve alt gelirli öğrencilerin orta gelirli ailelere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sosyo-

ekonomik yönden üst ve alt gelire sahip öğrenciler kalabalık sınıflardaki sınıf yönetiminden orta gelirli ailelere göre daha fazla olumsuz etkilendiği görüşü anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Sosyo-ekonomik durum ile hijyen ve sağlık boyutu arasında üst gelirli öğrenciler yönünde anlamlı farklılıklar görülürken, orta ve alt gelirli aileler arasında bir farklılık görülmemiştir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik durumu ile sosyal iletişim ve rehberlik boyutunda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Sosyo-ekonomik durumu üst düzeydeki öğrenciler sosyal iletişim ve rehberlik yönünden sınıf ortamından en fazla olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu boyutta sosyo-ekonomik duruma göre orta gelire sahip öğrenciler orta düzeyde, alt gelire sahip öğrenciler en az düzeyde etkilendiği gözlenmiştir.

Tablo 7. Ekonomik Durum Düzeyine Göre Kalabalık Sınıf Ölçeğinin Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Eğitim öğretim ortamı	Gruplararası	54,396	2	27,198	1,146	,319
	Grup içi	9612,809	405	23,735		
	Toplam	9667,206	407			
Sınıf Yönetimi	Gruplararası	22,472	2	11,236	2,039	,131
	Grup içi	2231,518	405	5,510		
	Toplam	2253,990	407			
Hijyen ve Sağlık	Gruplararası	8,014	2	4,007	1,604	,202
	Grup içi	1011,859	405	2,498		
	Toplam	1019,873	407			
Sosyal iletişim ve Rehberlik	Gruplararası	28,595	2	14,298	1,472	,231
	Grup içi	3934,735	405	9,715		
	Toplam	3963,331	407			

Yapılan tek yönlü varyans analizinde ekonomik duruma göre, kalabalık sınıf etkileri hiçbir boyutta anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

3.2. Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin zorbalıklara maruz kalma düzeyleri ile cinsiyet, sınıf büyüklükleri, öğrenim kademesi ve sosyo-ekonomik durumları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyonlardan elde edilen bulgular tablo 8-9-10-11-12-13'te gösterilmektedir.

Tablo 8. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

cinsiyet	N	Ortalama	SS		
Mağdur top kız	199	239,19	25,11	2,798	,005**
erkek	209	231,03	33,27		

** P< .01

Öğrencilerin zorbalık belirleme ölçeğinin zorbalık mağduru olma durumlarının cinsiyete göre karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi ile yapılmıştır. Yapılan t testinde kızların ortalamalarının erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Yani kızların erkeklere oranla daha fazla zorbalığa uğradıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sınıflardaki Öğrenci Sayılarına Göre Karşılaştırılması

Öğrenci Sayısı	N	Ortalama	SS	SH
25'ten az	79	236,2785	26,38227	2,96824
25 - 35 arası	138	235,7609	27,41425	2,33366
36 ve üzeri	191	233,7068	32,87837	2,37900
Toplam	408	234,8995	29,87126	1,47885

Tablo 10. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sınıflardaki Öğrenci Sayılarına Göre Karşılaştırılması (Tek yönlü varyans analizi)

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	524,32	2	262,16	,293	,746
Grup içi	362638,56	405	895,40		
Toplam	363162,88	407			

Öğrenci sayılarına göre, öğrencilerin zorbalık mağduru olma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenememiştir.

Tablo 11. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin İlköğretim ve Liselere Göre Karşılaştırılması

Öğrenim durumu	N	Ortalama	S.S	t	p
Mağdur toplam					
ilköğretim	207	227,4493	32,45858		
lise	201	242,5721	24,77975	-5,299	,000**

** P< .01

İlköğretim öğrencileri ile lise öğrencilerinin zorbalık mağduru olma düzeylerini karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. T testi sonuçlarına göre, lise öğrencileri ilköğretim öğrencilerine göre anlamlı olarak daha fazla zorbalık mağduru olmaktadır.

Tablo 12. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Mağdur toplam

Sosyo-ekonomik durum	N	Ortalama	S.S	S.H
Altgelir (1)	35	233,3714	30,04711	5,07889
Ortagelir (2)	342	236,6901	27,17572	1,46949
Üstgelir (3)	31	216,8710	48,08932	8,63710
Toplam	408	234,8995	29,87126	1,47885

Tablo 13. Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Karşılaştırılması (Tek yönlü varyans analizi)

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	11254,078	2	5627,039			
Grup içi	351908,801	405	868,911	6,476	,002	2-3
Toplam	363162,880	407				

** P< .01

Sosyo-ekonomik duruma göre, öğrencilerin zorbalık mağduru olma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan scheffe testi sonucunda orta ve üst gelir grupları arasında anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin zorbalık yapma düzeyleri ile cinsiyet, sınıf büyüklükleri, öğrenim kademesi ve sosyo-ekonomik durumları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyonlardan elde edilen bulgular tablo 14-15-16-17-18-19'da gösterilmektedir.

Tablo 14. Zorbalık Yapma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	cinsiyet	N	Ortalama	SS	t	p
Zorba	kız	199	256,43	11,96		
toplam	erkek	209	243,25	28,62	6,109	,000

** P< .01

Kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin zorba olma düzeylerini karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. T testi sonuçlarına göre, kız öğrencileri erkek öğrencilere göre anlamlı olarak daha fazla zorbalık yapmaktadır.

Tablo 15. Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıf Büyüklüğüne Göre Karşılaştırılması

Öğrenci sayısı	N	Ortalama	SS	SH
25 den az	79	253,2911	15,68369	1,76455
25 - 35 arası	138	250,4928	18,26338	1,55468
36 ve üzeri	191	247,3665	28,19484	2,04011
Toplam	408	249,5711	23,14689	1,14594

Tablo 16. Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sınıf Büyüklüğüne Göre Karşılaştırılması

Zorba toplam	Kareler Toplamı	SD	Ortalama	F	p
Gruplar arası	2138,797	2	1069,398	2,006	,136
Grup içi	215923,142	405	533,144		
Toplam	218061,939	407			

Öğrenci sayısına göre, öğrencilerin zorbalık yapma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenememiştir.

Tablo 17. Zorbalık Yapma Düzeylerinin İlköğretim ve Lise Öğrencilerine Göre Karşılaştırılması

Öğrenim Dur.	N	Ortalama	SS	t	p
Mağdur ilköğretim toplam	207	246,7198	22,90		
lise	201	252,5075	23,09	-2,542	,011

$P < .05$

İlköğretim öğrencileri ile lise öğrencilerinin zorbalık yapma düzeylerini karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. T testi sonuçlarına göre, lise öğrencileri ilköğretim öğrencilerine göre anlamlı olarak daha fazla zorbalık yapmaktadırlar.

Tablo 18. Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Karşılaştırılması

Sosyo-ekonomik durum	N	Ortalama	SS	SH
altgelir	35	251,03	18,70	3,16
ortagelir	342	249,76	22,75	1,23
üstgelir	31	245,87	31,18	5,60
Toplam	408	249,57	23,15	1,15

Tablo 19. Zorbalık Yapma Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Karşılaştırılması

Zorba toplam	Kareler Toplamı	sd	Ortalama	F	p
Gruplar arası	510,627	2	255,313	,475	,622
Grup içi	217551,312	405	537,164		
Toplam	218061,939	407			

Sosyo-ekonomik duruma göre, öğrencilerin zorbalık yapma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenememiştir.

Tablo 20. Kalabalık sınıf zorbalık mağduru olma ve zorbalık yapma düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analizi

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Sınıf Ortamı (1)	,627**	,584**	,517**	-,142**	-,155**	-,107**	-,144**	-,189**	-,172**	-,189**	-,122**	-,051**	-,053**	-,127**	-,134**	-,096**	-,125**
Sınıf Yönetimi (2)		,545**	,274**	-,182**	-,181**	-,113**	-,144**	-,146**	-,123**	-,191**	-,161**	-,068**	-,039**	-,100**	-,102**	-,067**	-,128**
Hijyen ve Sağlık (3)			,461**	-,107**	-,073**	-,056**	-,082**	-,146**	-,034**	-,108**	-,087**	-,011**	,039**	-,042**	-,026**	-,005**	-,043**
Sosyal İlet. Rehber(4)				-,200**	-,212**	-,166**	-,238**	-,214**	-,203**	-,254**	-,039**	-,077**	-,060**	-,114**	-,092**	-,057**	-,079**
Mağdur fiziksel (5)					,643**	,516**	,519**	,535**	,464**	,836**	,421**	,297**	,272**	,249**	,252**	,231**	,390**
Mağdur sözel(6)						,634**	,573**	,517**	,472**	,801**	,163**	,272**	,194**	,206**	,181**	,162**	,235**
Mağdur izolasyon (7)							,672**	,579**	,574**	,784**	,161**	,176**	,296**	,277**	,217**	,190**	,250**
Mağdur söylenti ya (8)								,714**	,610**	,801**	,156**	,219**	,213**	,330**	,229**	,221**	,259**
Mağdur eşya zarar (9)									,670**	,809**	,191**	,313**	,295**	,417**	,444**	,335**	,374**
Mağdur cinsel (10)										,762**	,224**	,315**	,377**	,369**	,398**	,520**	,431**
Mağdur toplam (11)											,313**	,342**	,344**	,373**	,357**	,344**	,420**
Zorba fiziksel (12)												,637**	,472**	,437**	,418**	,471**	,826**
Zorba sözel (13)													,582**	,525**	,592**	,597**	,825**
Zorba izolasyon (14)														,674**	,614**	,600**	,757**
Zorba söylenti (15)															,797**	,581**	,745**
Zorba eşya zarar (16)																,728**	,788**
Zorba cinsel (17)																	,807**
Zorba toplam (18)																	

Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür, $r= 0.627$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=0.584$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=0.517$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile fiziksel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.142$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile sözel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.153$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile gruptan dışlanma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.107$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.144$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.189$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.172$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.189$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.122$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile sözel zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile gruptan dışlama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.127$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi

arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.134$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile cinsel zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutu ile zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.125$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.545$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunmuştur, $r=.274$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile fiziksel zorbalık mağdur olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.182$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile sözel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.181$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile gruptan dışlanma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.113$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile söylenti yayma ve çıkarma mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.144$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=-.146$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.123$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=-.191$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.161$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile sözel zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile gruptan dışlama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=-.100$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile

başkasının eşyasını zor kullanarak alma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=-.102$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile cinsel zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi boyutu ile zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.128$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.461$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile fiziksel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.107$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile sözel zorbalık mağduru olma arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile gruptan dışlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile eşyasına zarar verilemesi durumu arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkin olduğu görülmüştür, $r=-.146$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.108$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile fiziksel zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile sözel zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile gruptan dışlama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile söylenti çıkarma ve yayma arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile cinsel zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi ile zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile fiziksel zorbalık mağduru olma arasında

düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.200$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile sözel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.212$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile gruptan dışlanma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.166$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.238$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.214$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.203$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile zorbalık mağduru olmanın düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=-.254$, $p<.01$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile fiziksel zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile sözel zorbalık uygulama arasında sözel zorbalık uygulama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile gruptan dışlama arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=-.114$, $p<.05$. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile cinsel zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisi ile zorbalık uygulama arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile sözel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.643$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlanma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.516$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağdur olma ile

söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.519$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağdur olma ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.535$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağdur olma ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.464$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağdur olma ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.836$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağdur olma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.421$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile sözel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.297$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.272$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.249$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.252$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile cinsel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.231$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık mağduru olma ile zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.39$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlanma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.634$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.573$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.517$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.472$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.801$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.163$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile sözel zorbalık uygulama

arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.272$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.194$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.206$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.181$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile cinsel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.162$, $p<.01$. Sözel zorbalık mağduru olma ile zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.235$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.672$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile eşyasına zarar verilmesi durumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.579$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.574$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.784$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.161$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile sözel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.176$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile gruptan dışlama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.296$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.277$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.217$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile cinsel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.190$, $p<.01$. Gruptan dışlanma ile zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.25$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile eşyasına zarar verilmesi arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.714$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve

yayma mağduru olma ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.61$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r= .801$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.156$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile sözel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.219$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile gruptan dışlama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.213$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.33$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.229$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile cinsel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.221$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma ile zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.259$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile cinsel zorbalık mağduru olma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.67$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.809$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.191$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile sözel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.313$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile gruptan dışlama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.295$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile söylenti çıkarma ve yayma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.417$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.444$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile cinsel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.335$, $p<.01$. Eşyasına zarar verilmesi durumu ile zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin

bulunduğu görülmüştür, $r=.374$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile zorbalık mağduru olma arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.762$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.224$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile sözel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.315$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.377$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.369$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.398$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile cinsel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.52$, $p<.01$. Cinsel zorbalık mağduru olma ile zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.431$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile fiziksel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.313$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile sözel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.342$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile gruptan dışlama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.344$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile söylenti çıkarma ve yayma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.373$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.357$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile cinsel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür, $r=.344$, $p<.01$. Zorbalık mağduru olma ile zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.42$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık uygulama ile sözel zorbalık uygulama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür, $r=.637$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık uygulama ile gruptan dışlama arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.472$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık uygulama ile söylenti çıkarma ve yayma arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.437$, $p<.01$. Fiziksel zorbalık uygulama ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasında orta düzeyde, pozitif ve

anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.418$, $p<.01$. Fiziksel zorbalik uygulama ile cinsel zorbalik uygulama arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.471$, $p<.01$. Fiziksel zorbalik uygulama ile zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.826$, $p<.01$. Sözel zorbalik uygulama ile gruptan dıŒlama arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.582$, $p<.01$. Sözel zorbalik uygulama ile söylenti çıkarma ve yayma arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.525$, $p<.01$. Sözel zorbalik ile uygulama ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.592$, $p<.01$. Sözel zorbalik uygulama ile cinsel zorbalik uygulama arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.597$, $p<.01$. Sözel zorbalik uygulama ile zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒkinin olduğu görölmüŒtür, $r=.825$, $p<.01$. Gruptan dıŒlama ile söylenti çıkarma ve yayma arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.674$, $p<.01$. Gruptan dıŒlama ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi sırasında orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.614$, $p<.01$. Gruptan dıŒlama ile cinsel zorbalik uygulama arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.600$, $p<.01$. Gruptan dıŒlama ile zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.757$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma ile başkalarının eşyalarına zarar verilmesi arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.797$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma ile cinsel zorbalik uygulama arasinda orta düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒkinin olduğu görölmüŒtür, $r=.581$, $p<.01$. Söylenti çıkarma ve yayma ile zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒkinin olduğu görölmüŒtür, $r=.745$, $p<.01$. Başkalarının eşyalarına zarar verilmesi ile cinsel zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.728$, $p<.01$. Başkalarının eşyalarına zarar verilmesi ile zorbalik uygulama arsında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.788$, $p<.01$. Cinsel zorbalik ile zorbalik uygulama arasinda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamli bir iliŒki bulunmuŒtur, $r=.807$, $p<.01$.

TARTIŞMA VE SONUÇ:

Bu araştırmada sınıftaki öğrenci sayılarının zorbalık üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yaman (2006) etkili okulun oluşmasında öğrenci başarısına etki eden en önemli dış faktörlerden birisinin kalabalık sınıflar olduğunu bildirmiştir. Bir sınıfın kalabalık olarak nitelendirilebilmesi için en az kaç öğrenciye sahip olması gerektiği ile ilgili tartışmalar incelendiğinde, Johnson (2002) 31 veya daha fazla öğrenciye sahip sınıfların kalabalık olarak adlandırılabilceğini bildirmiştir (akt, Yaman, 2009). Bakioğlu ve Polat (2002) kalabalık sınıflarda ders veren öğretmenlerin sınıfta yeterli kontrolü sağlayamamaktan ve öğrencileri güdüleyememekten şikayetçi olduklarını bulmuştur. Kalabalık sınıflarda derse yeterince güdülenememiş ve sınıf disiplini düşük olarak algılayan öğrencilerin istenmeyen davranışları gösterme eğiliminin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Nitekim Yaman (2006) büyük sınıfların, öğrencilerin birbirine sert davranmalarına yol açtığını ve büyük sınıflarda çete gruplaşmalarına daha fazla rastlandığını bildirmektedir. Bu araştırmada bahsedilen kuramsal temel dikkate alınarak sınıflardaki öğrenci sayılarının zorbalık üzerindeki etkisinin, cinsiyete, sınıf büyüklüğüne, eğitim kademesine ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca yaşanan zorbalık olaylarının; cinsiyete, sınıf büyüklüğüne, eğitim kademesine ve sosyo-ekonomik duruma göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmek istenmiştir.

Araştırmada kızların erkeklere oranla daha fazla zorbalığa uğradığı bulunmuştur. Daha önce yapılan araştırmalar ya erkeklerin kızlardan daha çok zorbalığa uğradığını (Boulton ve Underwood, 1992; Kalliotis, 2000; Olweus, 1994; Rigby, 2000; Rigby ve Slee, 1991; Warden ve Mc Kinnon, (2003), ya da zorbaca davranışlara maruz kalma açısından cinsiyetler arasında fark olmadığını (Andreou, 2000; Dölek, 2000; Kapıkıran ve Fiyakalı, (2003); Kochenfender ve Ladd, 1996; Kristensen ve Smith, 2003) göstermiştir. Araştırmacı kızların erkek öğrencilerden daha fazla zorbalığa maruz kalmasının, kültürün cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinden kaynaklandığını düşünmektedir. Kültürün erkeklerden daha güçlü olmaları yönünde bir beklentiye sahip olması, erkek öğrencilerin kimse bana zorbalık uygulayamaz şeklinde bir düşünce geliştirmesine yol açmış olabilir. Bu da erkek öğrencilerin zorbalığa maruz

kalma algısı ile kız öğrencilerin zorbalığa maruz kalma algısı arasında anlamlı bir farklılığın oluşmasına neden olmuş olabilir.

Araştırmada sınıftaki öğrenci sayısı açısından bireylerin zorbalık mağduru olmaları durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Daha önceki araştırmalar incelendiğinde zorbalığa maruz kalma ile sınıf büyüklüğü arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında birbiriyle tutarsız sonuçların elde edildiği görülmektedir. Sınıftaki öğrenci sayısının zorbalık üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalardan bazılarında (Olweus, 1993, 1994; Mellor, 1999; Whitney ve Smith, 1993) sınıftaki öğrenci sayısının zorbalık üzerinde hiçbir etkisi olmadığını gösterirken, diğer bazı araştırmalarda (Stevenson ve Smith, 1989) sınıftaki öğrenci sayısının zorbalığa uğrama düzeyini etkileyen önemli bir değişken olduğu bulunmuştur. Stephenson ve Smith (1989) kalabalık sınıflarda öğretmenlerin özellikle yeterli kontrolü sağlayamamasının zorbalığı tetiklediğini ifade etmiştir.

Araştırmada lise öğrencilerinin ilköğretim öğrencilerine oranla daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Yapılan araştırmalar mağdur olma sıklığının yaşla birlikte azaldığını (Olweus, 1999; Boulton ve Underwood, 1992; Pateraki, 2001; Fonzi ve diğerleri, 1997) göstermektedir. Araştırmacı literatürle çelişen bu sonuçların testlerin uygulandığı okulların kendine has özelliklerinden kaynaklandığını düşünmektedir. Kapıcı (2004) yaşla birlikte zorbalığın değil, zorbalığın bildirim oranının azaldığını bildirmektedir. Testlerin sınıf öğretmenlerinin gözetiminde uygulanmasının öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık olaylarını bildirmeleri yönünde onları cesaretlendirebileceği de bu sonuçların bir nedeni olarak düşünülebilir.

Öğrencilerin zorbalığa maruz kalma düzeylerinin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonucunda öğrencilerin zorbalığa maruz kalma durumunun sosyo-ekonomik düzeylere göre farklılaştığı ve bu farklılaşmanın orta ve üst gruptan kaynaklandığı görülmüştür. Bulgular orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan öğrencilerin, üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan öğrencilerden daha fazla zorbalığa uğradığını göstermektedir. Zorbalığa uğramanın sosyo-ekonomik düzey açısından farklılaşıp farklılaşmadığının incelendiği araştırmalardan bazıları zorbalığa maruz kalan çocukların diğer çocuklara oranla daha

alt sosyo-ekonomik düzeyde yer aldığını bildirirken (Alikasifoglu ve ark. 2007; Juvonen, Graham ve Schuster, 2003), diğer bazıları zorbalığa uğrama ile sosyo-ekonomik düzey arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını (Smith, Madsen, ve Moody, 1999; Gofin, Palti ve Gordon 2002; Wolke, Woods ve Stanford 2001; Whitney ve Smith, 1993) göstermektedir. Bu farklılık sebebi üst sosyo-ekonomik gruba mensup ailelerin çocuklarıyla daha ilgili olmalarından kaynaklanmış olabilir. Araştırmacı üst sosyo-ekonomik düzeye mensup ailelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmelerinin, onların kendine güvenen, atılgan kişilik özellikleri gibi zorbalıkla etkili mücadele edebilmelerini sağlayacak kişilik özellikleri geliştirmelerine katkı sağladığını, bu durumun da onları zorbalığın hedefi olmaktan çıkardığını düşünmektedir.

Araştırma sonuçları kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptığını göstermektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar ya erkek öğrencilerin daha fazla zorbaca davranışlar yaptığını (Banks, 1997; Olweus, 1993; Elliot, 1992; Espelage, Bosworth ve Simon, 2000; Roland, 2002); ya da zorbalık uygulamakla cinsiyet arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını (Barone, 1997; Glover, Gough, Johnson ve Cartwright, 2000) göstermektedir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha fazla zorbalık yapması, okul yönetiminin tavrından kaynaklanmaktadır. Okul yönetiminin erkek öğrencilerin yaptığı zorbalık olaylarına daha çok odaklanması ve onları daha çok cezalandırması, buna karşın kız öğrencilerin yaptığı zorbalık olaylarına sessiz kalması kız öğrencileri zorbalık yapmaları konusunda cesaretlendirmektedir.

Öğrencilerin zorbalık uygulama durumlarının, sınıftaki öğrenci sayısı bakımından farklılaşmadığı bulunmuştur. Yaman (2006), sınıf büyüklüğü 51 ve üzeri olan öğretmenlerin, sınıf büyüklüğü 20-30 olan öğretmenlere göre daha fazla çeteleşme yaşandığını belirtmiştir. Yine Bakioğlu (1999) büyük okullarda okul yöneticilerinin öğrenci hareketlerini denetlemekten aciz kalmasının çeteleşme, adam dövme, korkutma, yaralama ve hatta öldürme olaylarının yaşandığını belirtmesi de sınıf ve okul büyüklüğünün zorbalık açısından önemli bir yordayıcı olduğunu göstermektedir (Yaman, 2006). Başka bir araştırmada ise okul ve sınıf mevcudunun, okulun yerleşim yerinin ve okul ikliminin zorbalığı belirleyen önemli değişkenler olduğu bulunmuştur

(Ma, 2001). Araştırmada zorbalık uygulamanın sınıftaki öğrenci sayısı bakımından farklılaşmaması, okul kültürlerinden kaynaklanmaktadır. 25 kişiden az sınıfların sadece Çok Programlı Lisede bulunması ve bu okulda hakim olan okul kültürünün zorbalığı artırıcı yönde olması, sonuçların bu şekilde çıkmasına yol açmıştır.

Araştırmada lise öğrencilerinin ilköğretim öğrencilerine oranla daha fazla zorbalık yaptığı bulunmaktadır. Daha önce yapılan araştırmalar (Boulton ve Underwood, 1992; Andreou, 2000; Pateraki ve Houndoumadi, 2001) da zorba eylemlerde bulunma sıklığının yaşla birlikte arttığını göstermektedir. Araştırmacı zorbalık olaylarının yaşla birlikte artmasının, ergenlik dönemine özgü özelliklerden kaynaklanan akran grubuna bağlılığın ve kendini ispatlama çabasının lisede okuyan çocuklarda daha baskın olarak görülmesinden kaynaklandığını düşünmektedir.

Araştırmada bireylerin zorbalık yapma düzeyleri açısından sosyo-ekonomik düzeyler açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Whitney ve Smith (1993)'in yaptığı bir araştırma, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde bulunan okullarda zorbalığın daha yaygın olduğunu göstermiştir. Pişkin'in (2003) araştırması ise, Türk ilköğretim öğrencileri arasında zorbalığın üst sosyo-ekonomik gruba mensup öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir (Pişkin, 2003). Literatürde yer alan bazı araştırmalar da araştırma bulgularını destekler nitelikte zorbalık yapmayla sosyo-ekonomik düzey arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını (Smith, Madsen ve Moody,1999; Gofin, Palti ve Gordon 2002; Wolke, Woods ve Stanford 2001) göstermiştir. Zorbalık yapmanın sosyo-ekonomik düzey açısından farklılaşmamasının, sosyo-ekonomik olarak farklı düzeydeki öğrencilerin, aynı etkileşim araçları ve aynı ortamdan etkilenecek benzer davranışlar sergilemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan t testinde kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi, kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisi ve kalabalık sınıfların hijyen ve sağlığa etkisi boyutlarında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Ancak kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberliğe etkisi boyutunda kızlarla erkeklerin algılarının anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Yani erkeklerin kalabalık sınıflarda sosyal iletişim ve rehberlik yönüyle kızlardan daha olumsuz etkilendiği

görülmektedir. Yaman (2010) tarafından yapılan çalışmada kalabalık sınıflar ölçeğinin alt boyutlarında cinsiyetler açısından farklılaşma bulunamamıştır. Blatchford, Edmons ve Martin (2003) kalabalık sınıflarda çocuklar arası iletişimin daha yüksek olduğunu, çünkü öğrencilerin öğretmenleriyle iletişim kurma şansının azalmasını arkadaşlarıyla iletişim kurmaya çalışarak ödünlemeye çalıştığını ifade etmiştir. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik yönüyle erkekleri kızlardan daha fazla etkilemesini durumsal faktörlerle açıklamak yerinde olacaktır. Bu okullarda kızların erkeklere oranla akran grupları oluşturmada daha başarılı olması, onların kalabalık sınıflardan sosyal iletişim ve rehberlik yönüyle daha az etkilenmesine yol açmaktadır.

Araştırmada öğrenci sayılarına göre kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarının düzeylerini karşılaştırmak için yapılan varyans analizinde kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutunda anlamlı farklar görülmüştür. Kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına etkisi boyutunda sınıflardaki öğrenci sayısının artmasıyla kalabalık sınıfların eğitim/öğretim ortamına ilişkin olumsuz etkilerinin anlamlı bir şekilde yükseldiği görülmüştür. Kalabalık sınıflarda öğrencilerin dikkatinin daha kolay dağılması, çeşitli öğretim yöntemlerinden yararlanma olanağının sınırlı olması ve öğrencilerin bazen ayakta ders dinlemek zorunda kalması eğitim/öğretim ortamını olumsuz etkilemektedir (Erden, 1998; Çınar, Temel, Beden ve Göçgen, 2004). Araştırmada sınıftaki öğrenci sayısının yükselmesinin öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Yaman (2006) öğretmenlerin derse yönlendirilmeyen öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkmakta zorlandığını ve bu durumun öğretmenin sınıftaki hâkimiyetini yitirmesine yol açtığını ifade etmiştir. Bakioğlu ve Polat (2002) öğretmenlerin, kalabalık sınıflarda öğrencilerle iletişim kuramamaktan, gerekli güdülenme ve dikkati sağlayamamaktan, sınıfa hakim olamamaktan, öğrencilerle birebir ilgilememekten şikayetçi olduklarını ve bu durumların sınıf yönetiminde zorluklar yaşamalarına yol açtığını belirtmiştir. Araştırmada hijyen ve sağlık sorunlarının da sınıf kalabalıklığına paralel olarak arttığı görülmüştür. Kalabalık sınıflarda öğrencilerin en çok yakındıkları sorunlardan birisinin temizlik ve sağlık sorunları olduğu görülmektedir (Çınar ve arkadaşları, 2004). Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberliğe etkisi boyutunda sınıftaki öğrenci sayıları açısından

anlamli farklılaşma olmadığı görülmüştür. Kalabalık sınıflarda öğretmenlerin öğrencilere geri-bildirim verememekten ve öğrencilerle iletişim kuramamaktan şikâyetçi oldukları (Bakioğlu ve Polat, 2002) da düşünülürse kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutu üzerindeki etkilerinin eğitim-öğretim ortamını olumsuz etkilediği düşünülebilir. Araştırmamızda sosyal iletişim ve rehberlik boyutunda sınıflardaki öğrenci sayısı açısından anlamlı farklılaşma olmamasını, öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkileriyle açıklayabiliriz. Sosyal iletişim ve rehberlik boyutunda sınıflardaki öğrenci sayısı açısından anlamlı farklılaşmalar olmamasının nedeninin, öğrencilerin öğretmenleriyle olan yetersiz iletişimini birbirleriyle iletişim kurarak ödünlemeye çalışmaları olduğu düşünülebilir.

Araştırmada kalabalık sınıfların sınıf yönetimine etkisinin ilköğretimde liseye oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun ilköğretim öğrencilerinin daha hareketli olmasından ve kuralları yeni kazanmaya başlamalarından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Lisede okuyan öğrencilerin, derste söz alarak konuşma, sınıfta ayakta dolaşma gibi sınıf kurallarını kazanmış olmasının öğretmenin sınıf yönetimi açısından işini kolaylaştırmış olduğu öne sürülebilir. Kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutuna etkisinin liselerde daha fazla olması bulgusu ise Yaman'ın (2010) araştırma bulgularıyla uyumludur. Bu durum, lise öğrencilerinin içinde bulunduğu gelişim döneminin özellikleriyle açıklanabilir. Ergenlik döneminde bireylerin yoğun gelişim sorunlarıyla baş edebilmek için diğer dönemlere oranla rehberliğe ve iletişime daha çok ihtiyaç duyması olasıdır. Kalabalık sınıflarda özellikle öğretmeniyle yakın iletişim kuramamasının, bireysel olarak öğretmeniyle görüşmesi gereken bazı sorunlarını öğretmeniyle paylaşamamasının ve öğretmenin sınıf mevcudunun fazla olması nedeniyle çok önemli gelişim sorunlarıyla baş etmeye çalışan öğrencilere yeterince destek olamamasının kalabalık sınıfların sosyal iletişim ve rehberlik boyutundaki olumsuz etkilerini liselerde daha çok artırdığı söylenebilir. Kimlik gelişimini tamamlamaya çalışan, mesleki anlamda önemli kararlar verme aşamasında olan, toplumsal cinsiyet rolü kazanmaya çalışan ergenlerin bu boyuttaki olumsuzluklardan ilköğretim öğrencilerinden daha fazla etkilenmesi beklenen bir durum olarak görülmektedir

Araştırma sonuçları kalabalık sınıfların etkileri ölçeğinin alt boyutlarında sosyo-ekonomik düzey açısından bir farklılaşma olmadığını göstermektedir. Araştırmacı, bu durumun araştırmaya katılan öğrencilerin farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelseler bile benzer çevrelerde yetişmiş olmalarından kaynaklandığı görüşündedir.

Sonuç

Araştırmanın sonucunda sınıflardaki öğrenci sayıları kalabalık olarak tanımladığımız 36 ve üzeri sınıflarda diğer sınıf büyüklüklerine oranla; eğitim öğretim ortamı, sınıf yönetimi, hijyen ve sağlık boyutları açısından olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Sınıf büyüklükleri arasında öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen arası sosyal iletişim ve rehberlik boyutu açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Sınıflardaki öğrenci sayısı açısından bireylerin zorbalık mağduru olma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kızların erkeklerden daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları, ilköğretim öğrencilerine oranla lise öğrencilerinin daha fazla zorbalık mağduru oldukları, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin diğer guruplara oranla daha fazla zorbalık mağduru oldukları görülmüştür.

Sınıflardaki öğrenci sayısı açısından bireylerin zorbalık yapma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kızların erkeklerden daha fazla zorbalık yaptıkları, ilköğretim öğrencilerine oranla lise öğrencilerinin daha fazla zorbalık yaptıkları görülmüştür.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Nitelikli eğitim, nitelikli insan yetiştirmek amacıyla olan MEB, kalabalık sınıfların olumsuz etkilerini azaltmak için; özellikle ilköğretimin ilk sınıflarında küçük sınıf seviyesine indirme çalışmaları yapmalıdır.
2. Öğretmenler açısından; kalabalık sınıflarda eğitim vermek zorunda kalan öğretmenlere, kalabalık sınıfların olumsuz etkilerini en aza indirmek ve kalabalık sınıflarda daha etkili ders işlemeye yönelik kurslar verilmelidir.

3. Okul yönetimi açısından; kalabalık sınıfları olan okul yöneticileri, sınıflarda oluşabilecek hijyen ve sağlık sorunlarını önlemeye çalışmalı, eğitim öğretim ortamını kalabalık sınıfların olumsuz etkisini en aza indirecek şekilde düzenlemelidir.
4. Öğrenciler açısından; kalabalık bir sınıf ortamında eğitim görmekte olan öğrencilere, sınıf kalabalıklığının her türlü olumsuz etkilerinden korunmak için; rehber öğretmenler ve sınıf rehber öğretmenleri tarafından eğitim verilmelidir.
5. Okullardaki, il ve ilçelerdeki rehberlik servisleri koordineli bir şekilde çalışarak okullardaki zorba, mağdur ve zorba-mağdur öğrencileri tespit edilerek aileleri ile birlikte bu çocukları en ciddi bir şekilde tedavi sürecine almalıdır.
6. Zorbalık; hem yapan, hem de uğrayan öğrenciler için, sonradan oluşabilecek depresyon ve sosyal uyum bozukluğu gibi riskler taşımaktadır. Bu durumu öğrencilerin içselleştirmemesi için, zorbalık davranışlarını erken okul yıllarında taraması ve müdahale programlarının uygulanması gerekmektedir.
7. Öğrenciler, zorbalık yaşadıklarında bunu öğretmenlerine ve okul idaresine bildirmeleri noktasında cesaretlendirilmelidir. Öğretmenler, öğrencilerin bu tür şikayetlerini önemsemeli ve sorunun ne olduğunu anlamaya çalışması gerekmektedir.
8. Okullarda yaşanan zorbalıkları önlemek yönelik; ailelere, öğretmenlere, okul personeline ve öğrencilere yönelik programlar düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- AHMED, E., Braithwaite, V. (2004), "Bullying And Victimization: Cause For Concern For Both Families And Schools." *Social Psychology of Education*, 7, 35-54.
- AKİBA, M., ve Han, S. (2007), "Academic differentiation, school achievement, and school violence in the U.S. and South Korea." *Compare*, 37(2), 201-219.
- AKPINAR, Y. (1999), "Zeki Öğretim Sistemler", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 112, 23, 35-39.
- ALİKAŞİFOĞLU, M., Erginöz, E., Ercan, O. (2007), "Bullying behaviours and psychosocial health: results from a cross-sectional survey among high school students in İstanbul." *Turkey Europa Journal Pediatrics*, 166, 1253-1260.
- ALTUN-AKBABA, S. ve Çakan, M. (2008), "Öğrencilerin Sınav Başarılarına Etki Eden Faktörler: LGS/ÖSS Sınavlarındaki Başarılı İller Örneği." *İlköğretim Online*, 7(1), 157-173. <http://ilkogretim-online.org.tr> Erişim tarihi: 22.8.2009
- ANDREAU, E. (2000), "Bully/Victim problems and their association with psychology constructs in 8 to 12 year old Greek school children." *Aggressive Behavior*, 26, 49-56.
- ARICAK, O. T. (2009), "Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler", *Eğitim Araştırmaları*, 34, 167-184.
- AYAS, T. (2008), *Zorbalığı Önlemede Tüm Okul Yaklaşımın Dayalı Programın Etkililiği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- AYDIN, A. (1998), *Sınıf Yönetimi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- AYTUNA, H. A. (1963), *Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

- BAKİOĞLU, A. (1999), “Öğrenci Sayısının Okul Yönetimine Etkisi ve Okul Kalitesi.” *M.Ü.Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11, 23-38.
- BAKİOĞLU, A. ve Polat, N. (2002), “Kalabalık Sınıfların Etkileri”, *Eurasian Journal of Educational Research*, 7, 1.
- BALCIOĞLU, İ. (2000), *Biyolojik, Sosyolojik Psikolojik Açıdan Şiddet*, Yüce Yayım, İstanbul.
- BALDRY, A.C. (2004), “The Impact of Direct and Indirect Bullying on the Mental and Physical Health of Italian Youngsters,” *Aggressive Behavior*, 30, 343-355.
- BALDRY, A.C. ve Farrington, P.D. (2000), “Bullies and delinquents: personal characteristics and parental styles.” *Journal of Community and Applied Psychology*, 10,17–31.
- BANKS, R. (1997), “Bullying in schools.” *ERIC Document Reproduction*, Service No. ED 407154.
- BARONE, F. J. (1997), “Bullying in school.” *Phi Delta Kappan*, 79, 80–82.
- BAŞAR, H. (1998), *Sınıf Yönetimi*, Dördüncü Basım, Önder Matbaacılık, Ankara.
- BATSCHE, G. M., ve Knoff, H. M. (1994), “Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools.” *School Psychology Review*, 23(2), 165-174.
- BENTLEY, K.M. ve Li, A.K.F. (1995), “Bully and victim problems in elementary schools and student’ beliefs about aggression.” *Canadian Journal of School Psychology*, 11, 153-165,
- BERGER, K.S. (2007), “Update on bullying at school: science forgotten.” *Developmental Review*. 27 (1) 90- 126.
- BESAG, V. (1995), *Bullies and victims in schools*, Philadelphia: Open University Pres.

- BİLGİÇ, E. (2007), *İlköğretim I. Kademedeki Görülen Zorba Davranışların Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algılamalarına Göre İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BJORKQVİST, K., Lagerspetz, M.,J., Kaukianien, A. (1992), "Do Girls Manipulate and Boys Fight? Developmental Trends in regard to Direct and Indirect Aggression." *Aggressive Behaviour*, 18,117-127.
- BLATCHFORD, P., Bassett, P., ve Brown, P. (2005), "Teachers' and pupils' behaviour in large and small classes: a systematic observation study of pupils aged 10/11 years." *Journal of Educational Psychology*, 97,3, 454-467.
- BLATCHFORD, P., Edmonds, S., ve Martin, C. (2003), "Class Size, pupil attentiveness and peer relations." *British Journal of Educational Psychology*, 73, 15-36.
- BORG, M.G. (1998), "The Emotional Reactions of School Bullies and Their Victims." *Educational Psychology*, 18: 433-444.
- BOULTON M. J., and Underwood, K. (1992), "Bully/victim problems among middle school children." *British Journal of Educational Psychology*, 62(1), 73- 87.
- CARNEY, J. V. (2000), "Bullied to death: Perceptions of peer abuse and suicidal behavior during adolescence." *School Psychology International*, 21(2), 213-223.
- CORNELL, D., ve G., Brockenbrough, K. (2004), "Identification of bullies and victims: A comparison of methods," *Journal of School Violence*, 3, 63-87.
- CRAIG, W.M. (1998), "The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children." *Personality and Individual Differences*, 24, 123-30.
- CÜCELOĞLU, D. (1999), *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- ÇAYIRDAĞ, N. (2006), *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürünü Algılayışları ile Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇETİNKAYA, S.N., Ayvaz, N, Özdemir, V. ve Kavakcı, Ö. (2009), “Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi.” *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151-158
- ÇINAR, O. Temel, A. Beden, N. Göçgen, S. (2004), “Kalabalık Sınıfların Öğretmene Ve Öğrenciye Etkisi.” *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- ÇINKIR, Ş. (2006), “Okullarda Zorbalık: Türleri, Etkileri Ve Önleme Stratejileri.” *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 28-31 Mart 2006, İstanbul.
- ÇINKIR, Ş. Karaman-Kepenekçi, Y. (2003), “Öğrenciler Arası Zorbalık.” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- DAKE, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K. (2003), “The Nature and Extent of Bullying at School.” *Journal of School Health*, 73(5), 173-180.
- DÖLEK, N. (2000), *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- DÖLEK, N. (2002), *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- DURMUŞ, E. Gürkan, U. (2005), “Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri.” *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 253-269.
- ELFSTROM, L. J. (2007), *Bullying and victimization school climate matters*, Master thesis. Miami University.

- ELLIOT, M. (1992), *Bullying A practical guide to coping for school*. Harlow: Longman Group UK.
- ELLIOT, M. (1997), *101 Ways Of Dealing With Bullying*, London: Hodder Children's Book.
- ERDEN, M. (1998), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- ERDEN, M. (2001), *Sınıf Yönetimi*, Alkım Yayıncılık, İstanbul.
- ERDEN, M. (2005), *Sınıf Yönetimi*, Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- ESLEA, M. ve Smith, P. K. (1994). "Anti-bullying work in primary schools." *Paper presented at the Annual Conference of the Developmental Section of the British Psychological Society*, University of Portsmouth, September.
- ESPELAGE, D.L., Bosworth, K., ve Simon, T.R. (2000), "Examining the social context of bullying behaviors in early adolescents." *Journal of Counselling Development*, 78(3), 326-333.
- ESTELL, D. B., Farmer, T. W. ve Cairns, B. D. (2007), "Bullies And Victims In Rural African American Youth: Individual Characteristics and Social Network Placement." *Aggressive Behavior*, 33, 145-159.
- European Community European Social Fund. (2001), "*Bullying: A Reader For The Diploma For Connexions Personal Advisers*", www.Connexions.Gov.Uk, 1-77.
- FLEMING, L.,C.,Jacobsen, K., H.(2009), "Bullying and Symptoms of Depression in Chilean Middle School Students." *Journal of School Health*, 79(3), 130-137.
- FONZİ, A., Genta M.L., Menesini E. (1997), "Bullying behaviour and attitudes among Italian school children." *Young Minds*, 28, 28-29.

- FRANK J. Elgar, Wendy Craig. William Boyce. Antony Morgan. and Rachel Vella-Zarb. (2009), "Income Inequality and School Bullying: Multilevel Study of Adolescents in 37 Countries." *Journal of Adolescent Health* Volume 45, Issue 4, October 2009, Pages 351-359
- FURNİSS, C. (2000), Bullying in schools: it's not a crime –is it? *Educ Law*; 12:9-29.
- GLASS, G.V, Cahen, L., Smith, M.L., ve Filby, N. (1982). *School class size: Research and policy*. Beverly Hills.
- GLOVER, D., Gough, G, Johnson, M. and Cartwright, N. (2000). "Bullying in 25 secondary school: Incidence, impact and intervention." *Education Research*, 42(2), 141- 156.
- GOFİN, R., Palti H, Gordon L. (2002), "Bullying in Jerusalem schools: victims and perpetrators." *Public Health*, 116, 173- 8.
- GÖKER, R. (2009), "Okullarda Akran Zorbalığı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt: 6, sayı: 2, <http://www.insanbilimleri.com> Erişim tarihi:08.12.2009
- GRİFFTH, James (1998), "The Relation of School Structure and Social Environment to Parent Involvement in Elementary School." *The University of Chicago*, 99, 1 s.57.
- GÜÇLÜ, M. (2002). "İlköğretimde kalabalık sınıflar sorunu ve çözüm önerileri." *Eğitim Araştırmaları*, 9, 52-58.
- GÜLTEKİN, Z. (2003), *Akran zorbalığını belirleme ölçeğinin geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- GÜNEŞ, Y. (1999), *İzmir Liselerinde Disiplin Olayları ve Cinsiyet Faktörü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- GÜVENİR, T. (2004), *Okulda Akran İstismarı*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- HAZLER, R. J. Oliver, R. L. and Hoover, J. H. (1992), "Bullying: Perceptions of adolescent victims in the Midwestern USA," *School Psychology International*, 13, 5-16.
- HAZLER, R.,J., Denham, S.,A. (2002), "Social Isolation of Youth at Risk: Conceptualizations and Practical Implications," *Journal of Counseling & Development*, 80(4), 403-409.
- IŞIK, H. (2005), *Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni, Sınıf Yönetimi*, (Ed. M. Şişman, S. Turan), Öğreti Yayınları, Ankara.
- JANKAUSKIENE, R., Kardelis, K., Sukys, S., Kardeliene, L. (2008), "Associations between school bullying and psychosocial factors." *Social Behavior and Personality*, 36(2), 45-162.
- JOAN M. Bartha, Sarah T. Dunlapb, Heather Daneb, John E. Lochmanb, Karen C. Wellsc, (2004), "Classroom Environment Influences On Aggression, Peer Relations, and Academic Focus." *Journal Of School Psychology*, 42(2), 115-133.
- JOHNSON, Jean (2002), "Do communities want smaller schools?" *Educational Leadersip*, 59(5), 42-5.
- JOHNSON, M. Munn, P. Edwards, L. (1991), "Action against Bullying: A Support Pack for Schools." *The Scottish Council for Educational Research*, Edinburgh.
- JUVONEN, J., Graham, S. and Schuster, M.A. (2003), "Bullying among young adolescents: The strong, the weak and the troubled." *Pediatrics*, 112(6), 1231-1237.
- KALLIOTIS, P. (2000), "Bullying as a special case of aggression. Procedures for cross-cultural assesment." *School Psychology International*, 21(1), 47-64.

- KALTIALA-HEINO, R., Rimpela, M., Marttunen, M., Rimpela, A., ve Rantanen, P. (1999). "Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey." *British Medical Journal*, 319, 348–351.
- KAPÇI, E. G. (2004), "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi." *Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13, Ankara.
- KAPIKIRAN A. N. ve Fiyakalı, C. (2003), "Lise Öğrencilerinde Akran Baskısı ve Problem Çözme." *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr> / Erişim tarihi: 08.09.2009.
- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. ve Çinkır, Ş. (2001), *Lise Düzeyinde Öğrenciler Arasında Kaba Güç*, (Yayınlanmamış Araştırma Raporu), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- KARASAR, N. (1995), *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara.
- KARATZİAS, T. Power, K. G. Swanson V. (2002), "Bullying and Victimization in Scottish Secondary Schools: Same or Separate Entities?" *Aggressive Behaviour*, 28 (1), 45-61.
- KARTAL, H.. Bilgin, A. (2008), "Öğrenci Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık". *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495. <http://ilkogretim-online.org.tr> Erişim tarihi: 11.08.2009.
- KIRBAŞ, Ş, Taşmektepligil, Y. Üstün, A. (2007), "Ortaöğretimde Gençleri Şiddete Yönelten Nedenler Ve Şiddeti Engellemede Spor Aktivitelerinin Rolünün İncelenmesi: Amasya İli Örneği." *Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, V(4) 177-185.

KIRISTENSEN, S. M. and Smith, P. K. (2003), "The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying." *Scandinavian Journal of Psychology*, 44, 479-488.

KLOMEK, AB. Sourander, A. Kumpulainen, K. Piha, J. Tamminen, T. Moilanen, I. Almqvist, F. Gould, MS. (2008), "Childhood bullying as a risk for later depression and suicidal ideation among Finnish males." *Journal of Affective Disorders*, 109(1-2), 47-55.

KOCHENDERFER-Ladd B.J. (1996), *Parenting behaviors and connectedness: Correlates of peer victimization in kindergarten*, Poster session presented at the meeting of the American Educational Research Association, New York.

KOCHENDERFER-LADD, B. ve K. Skinner (2002), "Children's Coping Strategies: Moderators Of The Effects Of Peer Victimization?" *Developmental Psychology*, 38, 267-78

KOÇ, Z. (2006), *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

KÖKNEL, Ö. (2000), *Bireysel ve toplumsal şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

LEUNG, A. ve Ferris, J.S. (2008). "School Size and Youth Violence." *Journal of Economic Behavior Organisation*, (65), 318-333.

MA, X., Stevin, L.L., ve Mah, D.L. (2001), "Bullying in school: nature, effects, and remedies." *Research Papers in Education*, 16 (3), 247-270.

MEB.

http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2008_2009.pdf
f 02.09.2009.

MEB. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Dayanışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006), Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi, sayı:B.08.0.ÖRG.0.20.02.02/1324,26.12.2006. Erişim: 12.05.2009.

<http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/genelgeler/okullardasiddet.htm>

MECHTTHILD, S. (2005), "Stop the bullies." *Academic Search Premier*. 16 (2).

MELLOR, A. (1999), *The nature of school bullying*. In. P.K.Smith, Y. Morita, R. Catalano, J. J. Tas, J. D. Olweus, and P. Slee (Eds.) Scotland, Oxford, UK: Routledge Publishing.

MENESINI, E., Eslea, M., Smith, P. K., Genta, M. L., Gianetti, E., Fonzi, A., Costabile, A. (1997), "Crossnational comparison of children's attitudes towards bully/victim problems in school." *Aggressive Behaviour*, 23, 245–257.

MİZELL-CHRİSTİE, C. A. (2003), "Bullying: The consequences of interparental discord and child's self concept." *Family Process*, 42 (2), 237–53.

MORTİMORE, P. ve Blatchford, P. (1993), "The issue of Class Size." *National Commission on Education, Briefing No. 12*, Mart.

MYNARD H, Joseph S. (1997), "Bully/Victim Problems And Their Association With Eysenck's Personality Dimensions In 8 To 13 Years Old." *British Journal Education Psychology*, 85, 197-201.

NANSEL, R. T., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., and Scheidt, P. (2001), "Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment." *Journal of The American Medical Association*, 285(16), 2094-2100.

NİSHİNA, A. ve Juvonen, J., (2005), "Daily reports of witnessing and experiencing peer harassment in middle school." *Child Development*, 76, 345-450.

- O'MOORE, A.M. ve Hillery, B. (1989), Bullying in Dublin schools." *Irish Journal of Psychology*, 10(3), 426-441.
- OLWEUS, D. (1994), "Bullying At School. Basic Facts And Effects Of A School Based Intervention Program." *J Child Psychol Psychiatry*. 35, 1171- 90.
- OLWEUS, D (1999), "Bullying prevention program. Boulder, Co: Center fort he study and prevention of violence." *Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder*.
- OLWEUS, D. (1991). "Bully/victim problems among school children : Basic facts and effects of a school based intervenyion program." In Pepler, D. ve Rubin, K. (Eds.), *The Development and Treatment of Child Agression*, (411-448). Hillsdale, NJ:Erlbaum.
- OLWEUS, D. (1993), "Bullying at school: What we know and what we can do." *Malden, MA Blacwell Publishers Ltd*.
- OLWEUS, D. (1995), "Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention." *Current Direction in Psychological Science*, 4, 196- 200.
- ÖGEL, K. Tarı, I. Yılmazçetin-Eke, C. (2006), *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*, Yeniden Yayınları No:17, İstanbul.
- ÖZEN, Şirvanlı Dilek, "Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Olası Yordayıcıları ve Cinsiyet Ile Yaşa Bağlı Değişimleri", I. Şiddet Ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslar Arası Katılımlı Sempozyum, 28-31 Mart 2006, İstanbul.
- PARSONS, L. (2005), *Bullied Teacher Bullied Student Pembroke publishers*, Canada.
- PATE-BAİN, H., Achilles, C. M., Boyd-Zaharias, J., ve Mc Kenna, B. (1992), "Class size makes a difference," *Phi Delta Kappan*, 74(3), 253-256.

- PATERAKI, L., and Houndoumadi, A. (2001), "Bullying among primary school children in Athens, Greece." *Educational Psychology*, 21(2), 167-173.
- PEHLİVAN, İ. (2002), *Alternatif Okullar*, Pegem A yayıncılık, Ankara.
- PEKEL, N. (2004), *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- PELLEGRİNİ, A. D. (1998), "Bullies and victims in school : A review and call for research." *Journal of Applied Developmental Psychology*, 19 (2), 165-176.
- PİŞKİN, M. (2002), "Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562.
- PİŞKİN, M. (2003), "Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı." *Yedinci Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. Malatya, İnönü Üniversitesi*.
- PİŞKİN, M. ve Ayas, T. (2005), "Lise Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı Olgusunun Okul Türü Bakımından Karşılaştırılması" *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21-23 Eylül)* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- PRICE, James H.; Everett, Sherry A. (1997), "Teachers' Perceptions of Violence in the Public Schools: The Metlife Survey." *American Journal of Health Behavior*, 21(3), 178-186.
- REID, P., Monsen, J., ve Rivers, I. (2004). "Psychology's contribution to understanding and managing bullying within schools." *Educational Psychology in Practice*, 20, 241-258.
- RIGBY, K., SLEE, P., T. (1999), "Suicidal ideation among adolescent school children, involvement in bully-victim problems, and perceived social support." *Suicide and Life-Threatening Behaviour*, 29(2), 119-130.

- RİGBY, K. (1997). "Attitudes and beliefs about bullying among Australian school children." *Irish Journal of Psychology*, 18(2), 202-220.
- RİGBY, K. (2000), "Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being." *Journal of Adolescence*, 23, 57- 69.
- RİGBY, K. (2003), "Consequences of bullying in school." *Canada Journal Psychiatry* 48,(9).
- RİGBY, K. and Slee, P. T. (1991), "Bullying among Australian school-children: Reported behavior and attitudes toward victims." *Journal of Social Psychology*, 131, 615-67.
- RİVERS, I. ve Smith, P. K. (1994), "Types of bullying behaviour and their correlates." *Aggressive Behavior*. 20, 359-368.
- ROLAND, E. (2002), "Bullying, depressive symptoms, and suicidal thoughts." *Educational Research*, 44(1), 55-67.
- ROLAND, S. ve Munthe, H. (1989), *Bullying: An International Perspective*. London David Fulton Publishers.
- SAPOUNA, M.(2008), "Bullying in Greek Primary and Secondary Schools." *School Psychology International*, 29(2), 199-213.
- SARİBEYOĞLU, N. S. (2007), *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SHARP, S. ve Smith, P.K. (1994), "Understanding bullying." (Ed. Sharp, S. and Smith, P.K.) *Tackling Bullying in Your School: A Practical Handbook for Teachers*. London, UK: Routledge Falmer.
<http://site.ebrary.com/lib/cukurova/Doc?id/10058365&ppg/19>
Erişim:12.10.09

- SATAN, A. (2006), *İlköğretim İkinci Kademedeki Okuyan Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimleri İle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişki*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- SAYIN, N. (2001), *Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışların nedenlerine ilişkin görüşleriyle istenmeyen davranışları önleme yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- SCHLACK, R. ve Hölling, H. (2007), “Gewalterfahrungen von Kindern und Jugendlichen im subjektiven Selbstbericht. Erste Ergebnisse aus dem Kinder- und Jugendgesundheitsurvey (KiGGS).” *Bundesgesundheitsbl Gesundheitsforsch Gesundheitschutz*, 50, 819-826.
- SCHWARTZ, D., Farver, J. M., Chang, L. ve Lee-Shin, Y. (2002), “Victimization in South Korean Children’s Peer Groups.” *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 113.
- SHURE, M. (2000), “Bullies and their victims: A problem-solving approach to prevention.” *Brown University Child and Adolescent Behavior Letter*, 16, Providence RI: 1 and 6.
- SMİTH, P. K. ve Sharp, S. (1994), “School bullying: Insights and perspectives.” *London: Routledge*.
- SMİTH, P. K., Madsen, K. C. and Moody, J. C. (1999), “What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analyses of risk of being bullied.” *Education Researc*, 41, 267–285.
- STEİN, J. A., Dukes, R. L., ve Warren, J. I. (2007), “Adolescent male bullies, victims, and bully-victims: A comparison of psychosocial and behavioral characteristics.” *Journal of Pediatric Psychology*, 32(3), 273-82.
- STEVENSON, P., and Smith, D. (1989), *Bullying in the junior school*, In D. T. Tattum ve D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools*. London: Trentham.

- SUBAŞI, N. ve Akın, A. (2006), “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları.”
http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.
Erişim: 08.11.2009.
- TDK.<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=zorbal%FDk&ayn=tam>
Erişim: 08.12.2009
- TOMAS de ALMEİDA, A. M. (1999), Portugal. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano ve P.Slee (Eds.), “The nature of school bullying. A cross-national perspective (174-186). London and New York: Routledge.
- TÜRK EĞİTİM-SEN, (2005), Şiddet ve taciz. İlköğretim 7. Ve 8. Sınıflarında Okuyan Öğrencilerin Okulda Şiddet Ve Taciz Kavramlarına İlişkin Kavramsallaştırmaları, Ankara.
- TÜRNÜKLÜ, A. Şahin, İ. (2004), “13-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Çatışma Çözme Stratejilerinin İncelenmesi.” *Türk Psikoloji Yazıları*,7(13), 45-61.
- ULUDAĞLI-PEKEL, N. Uçanok, Z. (2005), “Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Mağdur Davranış Türleri.” *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77-92.
- UYSAL, A. (2007), “Okullarda Akran Zorbalığı” Erişim tarihi: 12.12.200
http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=4195&baslik=okullarda_Akran_zorbaligi
- WARDEN, D., and Mackinnon, S. (2003), “Prosocial children, bullies and vitims: an investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies.” *British Journal of Developmental Psychology*, 21, 367–385.
- WARNER, B. S., Weist, M. D., and Krulak, A. (1999), “Risk factors for school violence.” *Urban Education*, 34(1).
- WEST, A. and Salmon, G. (2000), “Bullying and depression: A case report.” *International. Journal of Psychiatry in Clinical Practive*, 4, 73–75.

- WHITNEY, B. (2004), *Protecting Children: A Handbook for Teachers and School Managers*. London: Routledge Falmer.
- WHITNEY, I., and Smith, P. K. (1993), "A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools." *Educational Research*, 35 (1), 3-25.
- WOLKE, D., Woods, S., Stanfor, K. and Schulz, H. (2001), "Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors." *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- WOODS, S., WOLKE, D.(2004), "Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement." *Journal of School Psychology*, 42(2004), pp. 135-155.
- YAMAN, E. (2006), "Eğitim Sistemindeki Sorunlardan Bir Boyut: Büyük Sınıflar ve Sınıf Yönetimi", *Gazi Üniversitesi*, 3, 4.
- YAMAN, E. (2010), "Kalabalık Sınıfların Etkileri: Öğrenciler Ne Düşünüyor?" *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Mayıs 2010, (Yayına alındı).
- YAMAN, H. (2009), "Views on the Applicability of the Turkish Course Curriculum in Crowded Primary Classrooms." *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9,(1), 329-359.
- YILDIRIM, S. (2001), *The relationships of bullying, family environment and popularity*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Middle East Technical University, Ankara.
- YURTAL, F. ve Cenkseven, F. (2007), "İlköğretim Okullarında Zorbalığın Yaygınlığı ve Doğası", *PDR: Türk Psikolojik Danışma Dergisi*, Eylül, 28, 1-13.

YURTAL, F. ve Cenkseven, F. (2006), “İkögretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi.” *1. Şiddet ve Okul: okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddete ve alınabilecek tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyumu, İstanbul-Türkiye.*

ÖZGEÇMİŞ

Muzaffer KABİL, 08.08.1967 yılı Sakarya ili Arifiye ilçesi doğdu, ilköğretimi Arifiye Neviye İlkokulu'nda, liseyi Arifiye Öğretmen Lisesi'nde, ön lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Bolu Eğitim Yüksek Okulu'nda 1988 yılında tamamladıktan sonra aynı yıl Erzurum İli Çat İlçesi'nde öğretmenliğe başladı. Beş yıl süreyle bu ilde sınıf öğretmenliği yaptı. 1993 yılında Sakarya İli'ne atandı. 1996 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde lisans tamamladı. 1998 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi bölümünde yüksek lisans başlandı. Yüksek lisans eğitimine 1999 depremi ve yurt dışı nedenleri ile ara vermek zorunda kaldı. 2009 yılında çıkan af kanunundan faydalanarak yüksek lisans eğitimine tekrar başladı. Halen Sakarya İli Arifiye İlçesi'nde sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Elektronik posta adresi: muzafferkabil@hotmail.com